

SINTER 24

Založený v roku 1989

Ochrana prírody a jaskyniarstvo v roku 2015 z pohľadu múzea

Vydalo: © Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš, október 2016

Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Školská ul. 4, 031 01 Liptovský Mikuláš
tel.: 044/547 72 21; 547 72 17; fax: 044/551 43 81; <http://www.smopaj.sk>; e-mail: smopaj@smopaj.sk; IČO 361 45 114

Editor: doc. RNDr. Danko Šubová, CSc.

Výkonný redaktor: RNDr. Dagmar Lepišová

Redakčná rada: Mgr. Leonard Ambróz, Ing. Jiří Goralski, Mgr. Eva Greschová, Ing. Peter Holúbek, Mgr. Iveta Korenková, Mgr. Eva Mauritzová, Edita Paprčková

Grafická úprava: Miroslava Sýkorová

Jazyková úprava: Edita Paprčková

Tlač: Tlačiareň RVprint, s. r. o., Uhorská Ves 84, 032 03 Liptovský Ján

Náklad: 150 ks

Cena: nepredajné

ISSN 1336-7595

Predná strana obálky: Strieborná zberateľská minca v nominálnej hodnote 10 € Svetové prírodné dedičstvo – Karpatské bukové pralesy z roku 2015; Kalčíť Koněprusy Česko. Foto: J. Česla; Drahý opál Dubník. Foto: J. Česla.

Zadná strana obálky: Fotografie zo slávnostného otvorenia reinštalovaných expozícií múzea. Foto: Ľ. Zachar

Dana Šubová: Slovo na úvod 3

Populárno-náučné články

Peter Holúbek: Jaskyne a speleologicky zaujímavé miesta zaregistrované a preskúmané počas získavania zemepisných súradníc v roku 2015 5

Tomáš Čeklovský, Peter Laučík: Nové osteologické nálezy cicavcov z jaskynných lokalít na Slovensku 9

Gabriel Lešínský: Zádielska, na objavy skúpa planina 13

Z fondov a zbierok múzea

Zuzana Šimková: Nové nálezy v archeologickej zbierke múzea 15

Iveta Chomová: Historické fotografie podzemných krasových javov 2015 17

Ivica Hlaváčová, Peter Laučík, Daniel Vrbjar: Národná databáza jaskýň v roku 2015 a perspektívy vývoja do budúcnosti .. 20

Miroslava Nekorancová: Činnosť knižnice 21

Z histórie

Zuzana Šimková: Čriepky z histórie budovy múzea – ako to bolo počas vojny 22

Zuzana Šimková, Iveta Chomová: Osudy múzea slovenského krasu počas druhej svetovej vojny 25

Iveta Chomová: Kalendárium 28

Aktivity múzea

Výstavná činnosť 30

Podujatia 32

Projekty 33

Iné aktivity 34

Recenzie

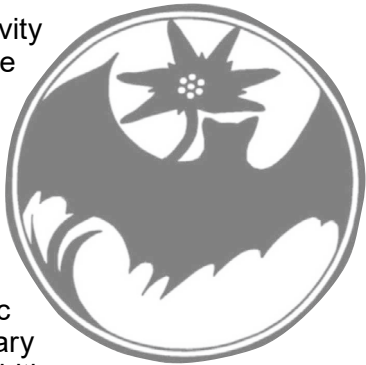
Ivica Hlaváčová: ATLAS TATR Przyroda nieożywiona – ATLAS TATIER Neživá príroda – ATLAS OF THE TATRA MOUNTAINS Abiotic Nature 38

Miroslava Nekorancová: Viera Lubošinská: Indický denník 39

Na Záver

Archív SMOPaJ: Historický záber z expozície múzea 40

Určite najvýznamnejšou udalosťou roku 2015 bolo slávnostné otvorenie reінstalovaných expozícií múzea symbolicky spojené s 85. výročím jeho založenia. Podujatie sa konalo 3. decembra pod záštitou Ministra životného prostredia SR v zastúpení štátneho tajomníka Jána Ilavského a za účasti mnohých ďalších významných hostí. Renovovaná expozícia múzea Chránená príroda Slovenska zahŕňa 2 základné časti: Kras a jaskyne Slovenska a Chránená príroda Slovenska s celkami Zem, miesto pre život a Človek, hory, NATURA 2000. Cieľom expozície vizuálnej aj audiovizuálnej prezentácie je informovať návštevníkov o chránených častiach prírody, histórii ochrany prírody, krase a jaskyniach, mineráloch, chránenej flóre a faune v súlade s európskou legislatívou, podstate života na Zemi a tiež realizácia rôznych výstavných a edukačných aktivít so zameraním na všetky kategórie návštevníkov vrátane škôl, zahraničných návštevníkov, organizovaných skupín odborníkov, rodín s deťmi i marginalizovaných skupín. Rekonštrukcia budovy múzea a reінstalácia expozícií boli realizované v rámci projektu spolufinancovaného z Európskeho fondu pre regionálny rozvoj. Popri finišovaní na dokončení tejto náročnej prestavby múzeum pokračovalo v zabezpečovaní svojich bežných prezentačných aktivít. V novembri boli v priestoroch múzea inštalované umelecké fotografie s environmentálnou tematikou v rámci 11. ročníka medzinárodnej súťažnej výstavy Ekofotografia. Pre marginalizované skupiny sme pripravili 13. ročník cyklu výstav Fragmenty z prírody – Využívanie jaskýň človekom od praveku po súčasnosť určený predovšetkým pre slabozrakých a nevidiacich návštevníkov a 13. ročník cyklu výstav Príroda našimi očami, na ktorom sú pravidelne prezentované výtvarné práce detí i dospelých s mentálnym hendikepom. Podieľali sme sa na organizácii 51. ročníka Tábora ochrancov prírody a tiež 21. Odbornej konferencie Klubu seniorov ochrany prírody na Slovensku venovanej doc. Dr. Ing. Deziderovi Magicovi. Pod záštitou Ministerstva životného prostredia SR sa v priestoroch múzea konali 19. Archívne dni v SR a 20. medzinárodná konferencia MUT. Pri príležitosti 85. výročia založenia múzea a 10. výročia založenia Archívu múzea sme pripravili 2. Seminár Originál & Kópia v prírodovedných expozíciách a múzejných archívoch, Deň otvorených dverí v Archíve SMOPaJ a Seminár 10 rokov Archívu SMOPaJ. Činnosť múzea bola prezentovaná na niekoľkých domácich konferenciách a na Festivale múzeí Slovenska v Starej Ľubovni. Veríme, že novootvorené interaktívne expozície ako aj pripravované edukačné aktivity prilákajú mnoho návštevníkov z radov laickej i odbornej verejnosti a stanú sa pre nich zdrojom informácií, poučenia i zábavy.

In 2015 the most important event became certainly an opening ceremony of re-installed permanent exhibitions of the Museum that symbolically connected with the 85th anniversary of its establishment. The event was held on the 3rd December under the aegis of the Minister of Environment of the Slovak Republic with participation of many prominent guests including Ján Ilavský, the State Secretary of the Ministry of Environment of the Slovak Republic. Renewed stable exhibition Protected Nature of Slovakia consists of two main parts: Karst and Caves of Slovakia and Protected Nature of Slovakia with parts Earth, a Place for Life and Man, Mountains, NATURA 2000. The aim of exposure-visual as well as audio-visual presentation is to inform visitors about parts of protected nature, history of nature protection, karst and caves, minerals, protected flora and fauna in context of the European legislation, essence of life on the Earth, and also realisation of various show and educational activities oriented on all categories of visitors including schools, foreigners, organized groups of specialists, families with children, or marginalized groups. Building reconstruction and re-installation of permanent exhibitions were realized within the project funded by the European Fund for Regional Development. Besides finishing this demanding reconstruction, the Museum continued in providing its common presentation activities. In November, there were installed art photos with environmental themes within the 11th year of the International Competitive Exhibition Ecophotography. For marginal groups, we prepared the 13th year of exhibition cycle Fragments from Nature – Utilisation of Caves by the Man from Prehistory Period till the Present that was mainly aimed at weak-sighted and sightless visitors, and the 13th year of the exhibition cycle Nature by our Eyes that presented art works of children as well as adults with mental handicap. We participated in organisation of the 51st year of the Nature Protectors Camp, and also the 21st year of the Specialized Conference of Senior Club of Nature Protection in Slovakia devoted to doc. Dr. Ing. Dezider Magic. Under the aegis of the Ministry of Environment of the Slovak Republic the Museum realized the 19th year of the Archive Days in the Slovak Republic, and the 20th year of the International Conference MUT. In the occasion of the 85th anniversary of the Museum establishment, and the 10th anniversary of the Museum Archive establishment we prepared the 2nd year of the Seminar Original & Copy in Natural History Permanent Exhibitions and Museum archives, the Day of Open Doors in the Museum Archive, and the Seminar 10 years of Museum Archive. The Museum activities were presented on several home conferences, and also on the Festival of Slovak Museums in Stará Ľubovňa. We hope, that newly opened interactive permanent exhibitions and prepared educational activities will attract many visitors from laic as well as broad public, and they will become source of information, education, and relaxation for them.

Jaskyne a speleologicky zaujímavé miesta zaregistrované a preskúmané počas získavania zemepisných súradníc v roku 2015

Peter Holúbek

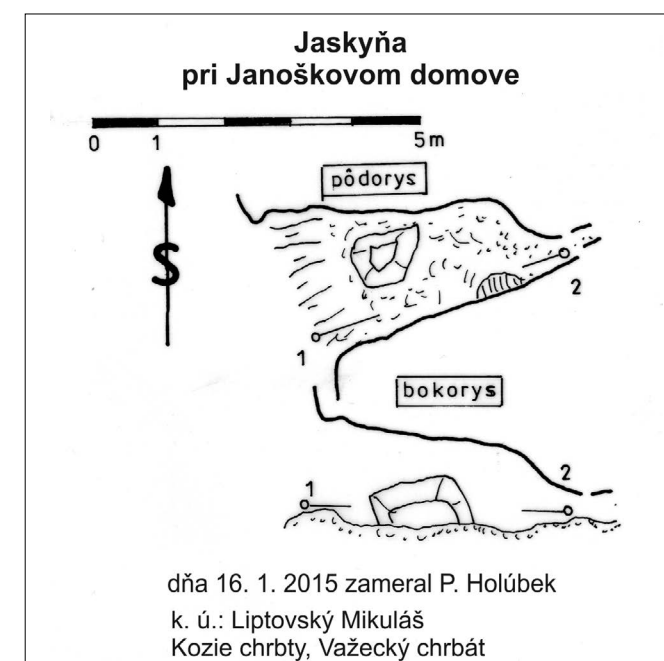
Aj v roku 2015 pracovníci múzea pokračovali v získavaní zemepisných súradníc vchodov do jaskýň v rámci už finančne ukončeného projektu (2008 – 2012) Získavanie zemepisných súradníc vchodov do jaskýň a dobudovanie archívu podzemných javov múzea. Najzaujímavejšie lokality preskúmané počas terénnych prác predkladáme v tomto príspevku.

Jaskyňa pri Janoškovom domove – lokalita nachádzajúca sa neďaleko budovy, ktorá od roku 1966 do začiatku 90. rokov 20. storočia slúžila ako internát pre študentov Strednej priemyselnej školy elektrotechnickej v Liptovskom Hrádku so študentským názvom Ifka. História tejto budovy siaha do roku 1914, keď ju postavil ako letné sídlo architekt Ján Bobuľa (1871 – 1922). V roku 1919 ju predal organizácii IWCA (nadnárodná dobročinná organizácia, ktorá vznikla v roku 1855 v Londýne ako sociálna vzdelávacia inštitúcia, ktorá združovala kresťanské ženy). Od roku

Janoškov domov, stav z roku 2015. Foto: P. Holúbek

1939 slúžila a aj dnes slúži ako objekt Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku a pomenovali ju podľa biskupa Juraja Janošku (1856 – 1930) na Janoškov domov. Táto lokalita, ktorú v 80. rokoch minulého storočia študenti

Vchod do Jaskyne pri Janoškovom domove. Foto: P. Holúbek

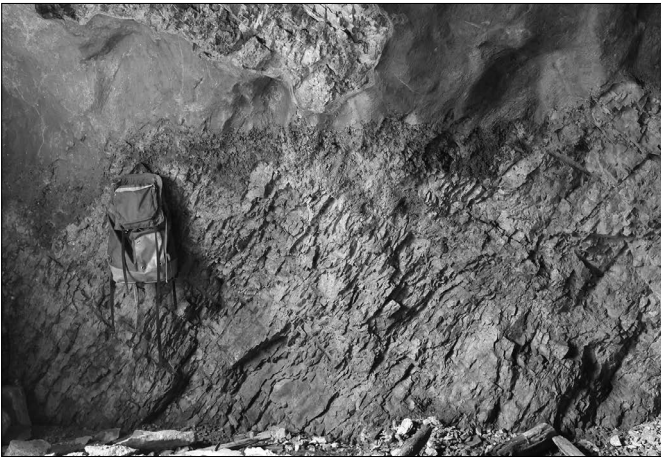
využívali ako miesto, kde na záver školského roka pálili zošity, sa dňa 16. 1. 2015 preskúmala a zameraila. Ide o jaskyňu s dokumentačnou hodnotou vytvorenú v dolomite v geomorfologickom celku Kozie chrbty, Važecký chrbát. Nie je tu nádej na jej pokračovanie, zemepisné súradnice v súradnicovom systéme JTSK x-1198006,268, y-371097,574, nadmorská výška 684 metrov.

Diera v Maši sa nachádza v dnes už neexistujúcom komplexe hút na spracovanie železa a medi medzi Liptovským Hrádkom a Kráľovou Lehotou v geomorfologickom celku Kozie chrbty, Važecký chrbát. Ide o múrom uzavretý podzemný priestor previsového charakteru vytvorený v dolomitoch s dĺžkou 4,4 metra nachádzajúci sa západne od miesta zvaného Červený kút, severne od hlavnej cesty. Pozoruhodné sú tu steny rozsypavej horniny upravené ohodením omietkou. Táto lokalita pravdepodobne slúžila ako sklad a aj dnes sú tu pozorovateľné múry súvisiace s týmto objektom. Predpokladáme, že pred podzemným priestorom boli postavené ešte 2 miestnosti. Je na zváženie, či túto lokalitu zaevidovať ako podzemný krasový jav, pretože bola umelo zvážšovaná. Svedčia o tom pozostatky vrtov po odstreloch. Zaujímavosťou lokality je aj podlaha, ktorú tvoria kocky zo strusky, ktorá bola odpadom pri tavení železa. Je otázne či mašianski hutníci vedeli strusku

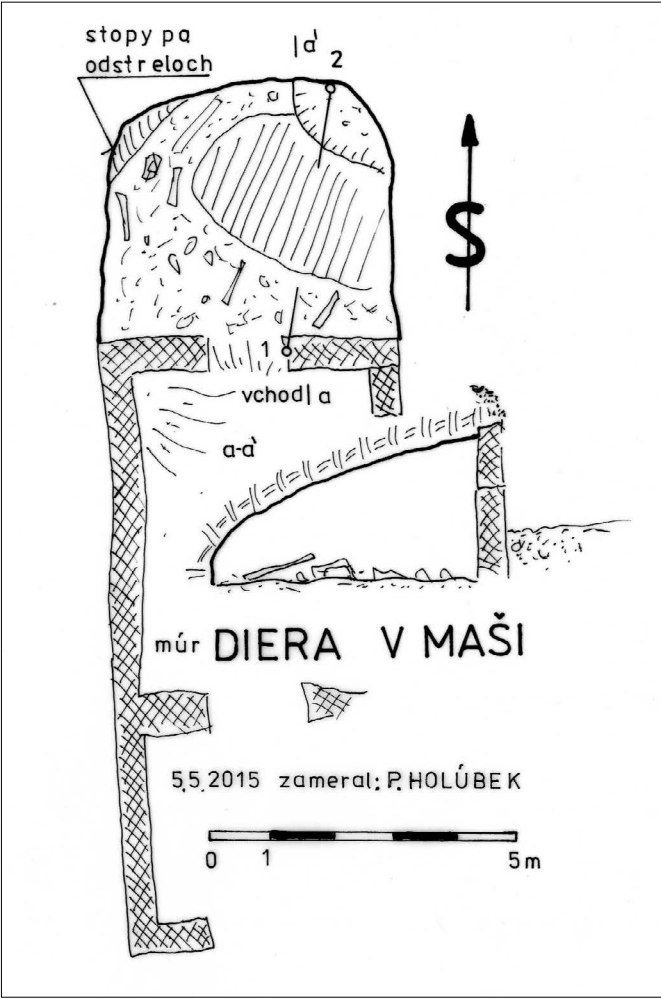

Vchod do Diery v Maši. Foto: P. Holúbek

Depresia v Bockom sedle medzi Jánskou a Starobockou dolinou v Nízkych Tatrách v zimnom období. Foto: P. Holúbek

Úprava stien omietnutím v jaskyni. Foto: P. Holúbek

Tehly zo strusky tvoriace podlahu jaskyne. Foto: P. Holúbek

formovať tak, aby vznikli kocky využiteľné v bežnom živote. Nad jaskyňou som v dolinke našiel dňa 5. 5. 2015 dve prepadnuté miesta. Išlo o depresie s hĺbkou 50 a 80 centimetrov bez prievanu, kde nebola možnosť vstupu do podzemia. Bolo by vhodné preskúmať tieto miesta v zimnom období, či z nich nevystupuje teplý prieván roztápajúci snehovú pokrývku. Azda tieto javy súvisia s ponorným tokom malého potôčika, ktorý pramení na lúke a je usmernený do napájacieho žlabu pre kravy. Z neho voda s odhadovanou výdatnosťou 1dl.s⁻¹ vyteká a po pár metroch sa stráca v podzemí. Výver nie je známy. Zemepisné súradnice v súradnicovom systéme JTSK x-1198449,428, y-369785,57, nadmorská výška 656 metrov.

Prievan na Grúniku sme zaregistrovali s Marianom Jagerčíkom dňa 17. 2. 2015. Ide o miesto kde sa roztopil sneh, nachádzajúce sa už na liptovskej strane Grúnika v katastrálnom území obce Malužiná. Po sondážnych prácach je tu možné predpokladať ďalšie pokračovanie. Z hľadiska polohy karbonátových hornín ide o ideálnu polohu, keď sú zavrásnené v nekrasových horninách a je tu priama možnosť prieniku vody z nerozpustného nadložia. Aj nad neďalekou Jaskyňou Jančíková na sklade sme zaregistrovali viac odtopených miest. Aj tieto indície smerujú k tomu, že sa v tejto oblasti môže nachádzať rozsiahlejší jaskynný systém. Zemepisné súradnice prievanu na Grúniku v súradnicovom systéme JTSK x-1212814,919, y-366902,957, nadmorská výška 1350 metrov.

Prievan na Grúniku. Foto: P. Holúbek

Pri prieskume osteologického materiálu v Jaskyni v Hrdoši s J. Obuchom, E. Farkašovskou a T. Flajsom sme približne 40 metrov J – JZ od tohto pozoruhodného fragmentu podzemných priestorov zaregistrovali v stene kratšiu, 6 metrov dlhú lokalitu prístupnú iba lezením. Je to korózna lokalita bez väčšej nádeje na ďalšie pokračovanie. Jej zemepisné súradnice v súradnicovom systéme JTSK x-1183258,826, y-409143,265, nadmorská výška 903 metrov, pracovný názov **Jaskyňa v stene v Hrdoši**.

Jaskyňa Črchlica sa nachádza v katastrálnom území obce Žaškov v masíve Hrdoša, neďaleko od známej jaskyne v Hrdoši, ktorú preskúmali ružomerskí jaskyniari. Túto jaskyňu sme zaevidovali dňa 16. 7. 2015 vďaka Tomášovi Flajsovi, pracovníkovi NP Malá Fatra, ktorý do tejto odnepamäti známej lokality chodí počítať v zime netopiere. Dôkladný prieskum a zameranie jaskyne sme uskutočnili dňa 29. 7. 2016

Širšie okolie Prievanu v Grúniku. Foto: P. Holúbek

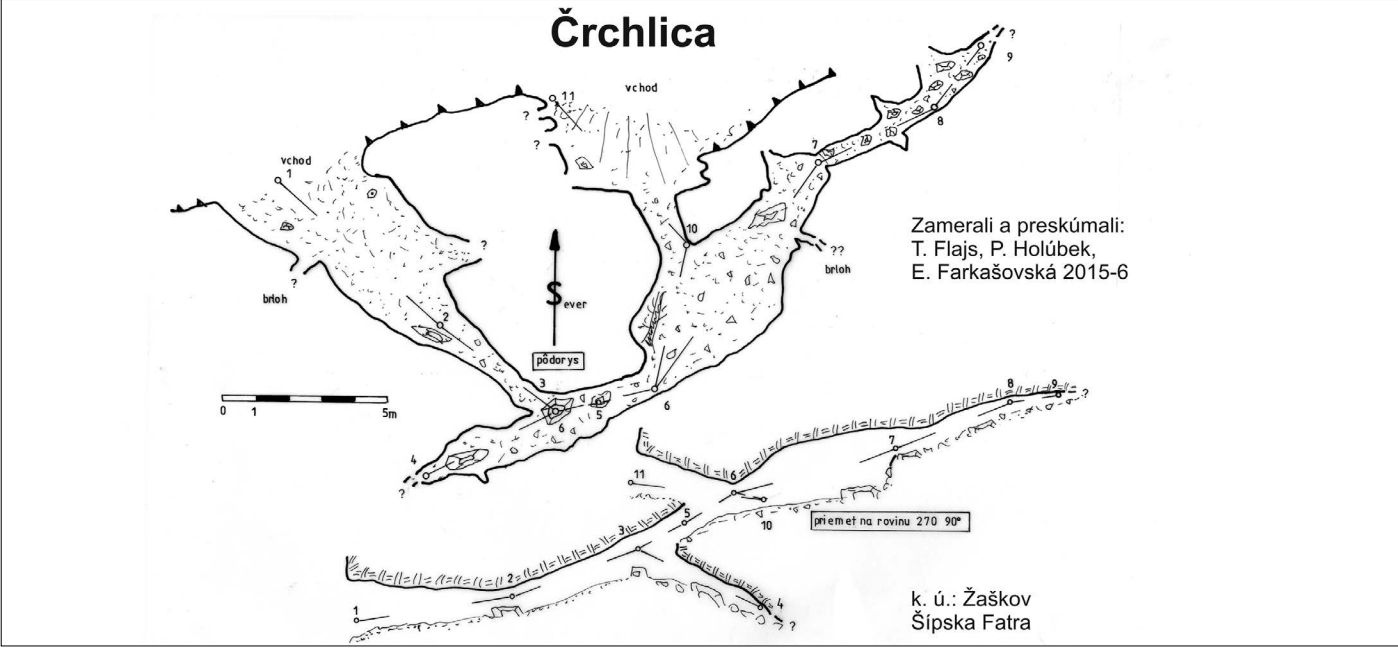

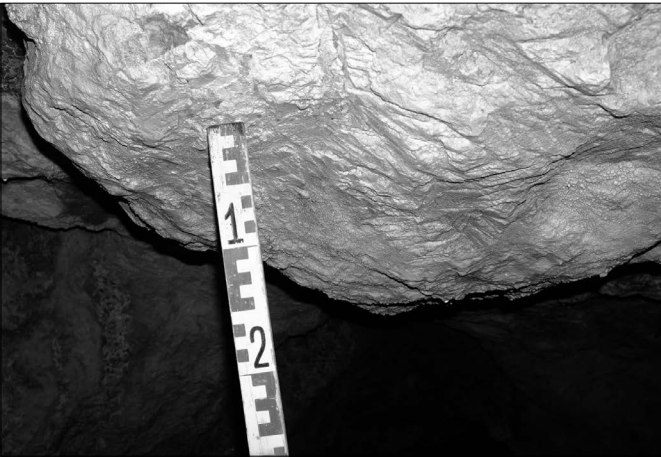
Vchod do Jaskyne v stene v Hrdoši. Foto: P. Holúbek

Vchody do jaskyne Črchlica. Foto: P. Holúbek

s E. Farkašovskou. Ide o fragment riečnej jaskyne vytvorenej v príkrovovej troske vápencov lokalitu s dĺžkou 45 metrov a deniveláciou medzi najvyšším a najnižším meračským bodom 7 metrov. Dva vchody jaskyne severnej orientácie ústia tesnými prielezmi do siene s rozmermi 5 × 5 metrov s priemernou výškou 2 metre. Z nej aj na východ aj západ smerujú neprielezné chodby, ktoré pokračujú ďalej do neznámych priestorov. V západnejšej odbočke je brloh pravdepodobne líšky a vo východnejšej cítiť prieván. Výkopové práce by mohli priniesť zaujímavé poznatky. Zaregistrovali sme tu na stenách stopy po ťažení bieleho mäkkého sintra. Podľa spomienok starého otca T. Flajsa sa tu počas II. svetovej

Stopy po zoškrabávaní plastického sintra v jaskyni Črchlica. Foto: P. Holúbek

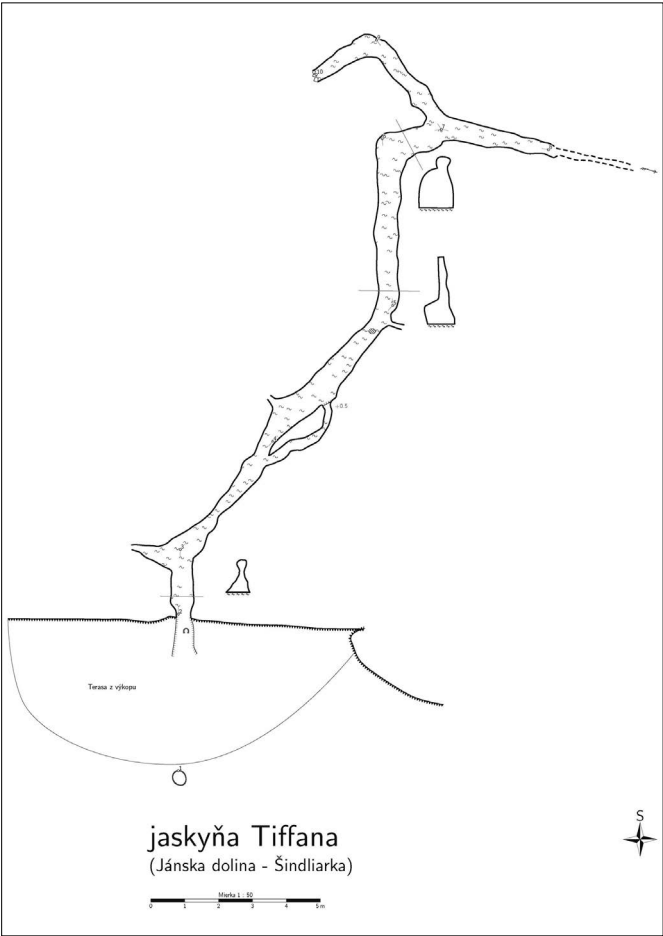
vojny skrývali partizáni. Počas prieskumu jaskyne sme našli viac jedincov pavúkov z rodu *Meta* a drobného bezstavovca. Podľa fotografie J. Lakota určil, že s najväčšou pravdepodobnosťou ide o larvu vidličiariky (*Diplura*). Zemepisné súradnice v súradnicovom systéme JTSK x-1183443,639, y-409499,318, nadmorská výška 906 metrov.

Počas prechodu Bielym Váhom sme zaregistrovali dve lokality. Východnejšia, nachádzajúca sa v ľavej strane toku, nemá nádej na pokračovanie, ide iba o krátku koróznú lokalitu. Západnejšia, nachádzajúca sa na pravom brehu toku, sa nachádza nad občasným výverom vôd, odhadom asi iba meter nad Bielym Váhom. V otvore bolo cítiť v sparnom lete prievan, vytekal studený vzduch. Lokalitu sme nepreskúmali, pretože vo vchode boli napadané balvany, ktoré bolo treba odstrániť. Na prieskum jaskyne sme sa vypravili (P. Vaněk, P. Holúbek) až 6. 8. 2016. Po krátkom kopaní sme prenikli do 6 metrov dlhej lokality riečneho pôvodu. Prievan v jaskyni bol z otvorov nachádzajúcich sa v prepadlisku ústiacom dvomi otvormi do jaskyne pod koreňmi stromu vľavo od vchodu, približne 2 m nad ním. Ďalšie pokračovanie na riečisko je zasypané suťou, ktorú je jednoduché vyťahovať na povrch. Je tu možnosť postupu do podzemných priestorov. Pri výkopových prácach sme tu našli mloka a dva železné klince, ktorými sa stabilizovali koľajnice na drevených podvaloch. Zemepisné súradnice jaskyne ktorú sme nazvali **Pobrežná** v súradnicovom systéme JTSK x-1197803,325, y-360772,799 nadmorská výška 716,689 metrov.

Občasný výver vôd z Pobrežnej jaskyne. Foto: P. Holúbek

Jaskyňa Tiffana v Jánskej doline v Nízkych Tatrách sa našla počas povrchového prieskumu dňa 31. 7. 2008 (HOLÚBEK, P., 2009: Nové jaskyne zaregistrované v evidencii múzea. Sinter, 17, 10 – 14.) Systematickou činnosťou členov Speleoklubu Nicolaus, najmä P. Procházku a M. Danku za pomoci napíklad aj moravských a trenčianskych jaskyniarov dosiahla dĺžku 27 metrov. Pri výkopoch prácach sa našla lebka srny, psa, kosti stavovcov a obojok zo psa. Pravdepodobne táto lokalita slúžila ako brloh jazvecom či líškam. Je tu možné ďalšie pokračovanie po výkopových prácach, no sondovanie bolo zastavené. Zdá sa totiž, že po pád desiatkach metrov by sa spojila s neďalekou Partizánskou jaskyňou. Dňa 28. 6. 2015 ju zamerali J. Vajs a P. Holúbek, čím doplnili mapu z 29. 12. 2008 P. Holúbeka a T. Kováčika, kreslil ju M. Danko.

Psí obojok vykopaný v jaskyni Tiffana. Foto: P. Holúbek

POPULÁRNO-NÁUČNÉ ČLÁNKY

Nové osteologické nálezy cicavcov z jaskýnných lokalít na Slovensku

Tomáš Čeklovský, Peter Laučík

Pri speleologickom výskume slovenských jaskýň dochádza často k nálezom osteologického materiálu. Nájdené fosílné zvyšky sa následne stávajú predmetom paleontologického výskumu. Na určenie materiálu sa použila morfometrická metóda s použitím prác SCHMIDOVEJ (1972), PALESA et al. (1981) a anatomická terminológia používaná pri opise jednotlivých kostí je z práce NAJBRTA a kol. (1980). Použitý taxonomický systém je prevzatý z práce MCKENNU a BELLOVEJ (1997). Kónský zub bol morfologicky opísaný podľa WOODBURNA a SONDAARA (1981) a zub turovitého párnokopytníka podľa BÄRMANNA a RÖSSNEROVEJ (2011). Informácie k jaskýnným lokalitám boli prevzaté z práce BELLU et al. (2007) a z Národnej databázy jaskýň Slovenska (I. HLAVÁČOVÁ).

Malá Stanišovská jaskyňa

Poloha lokality: k. ú. Liptovský Ján, okr. Liptovský Mikuláš, 766 m n. m., Nízke Tatry
Typ lokality: fluviokrasová inaktívna jaskyňa, dl. 872 m, hl. 24 m
Nálezové okolnosti: zber I. Staník
Systematická časť:

Trieda MAMMALIA Linnaeus, 1758
Rad ARTIODACTYLA Owen, 1848
Čeľaď BOVIDAE Gray, 1821
Rod *Ovis* LINNAEUS, 1758
cf. *Ovis aries* LINNAEUS, 1758

Materiál: *scapula* sin., *humerus* sin., *radius* sin., *ulna* sin., *metacarpus* sin.
Ramenná a lakťová kosť nemajú úplne zrastené proximálne epifýzy, vretennej kosti nezrastená distálna epifýza chýba; lopatka a záprstná kosť sú zachované celé. Kosti sú svetlohnedej až žltohnedej farby, s výrazne prisadnutým sedimentom na povrchu.

Vyhodnotenie: Fosílné zvyšky tvoria kostru ľavej prednej končatiny toho istého, juvenilného jedinca. Predpokladá sa ich holocénny vek a súvis so stredovekými a novovekými archeologickými nálezmi.

Veľká Stanišovská jaskyňa (Stanišovská jaskyňa)

Poloha lokality: k. ú. Liptovský Ján, okr. Liptovský Mikuláš, 761 m n. m., Nízke Tatry
Typ jaskyne: fluviokrasovo-rútivá inaktívna jaskyňa, dl. 3138 m, osídlená v stredoveku
Nálezové okolnosti: povrchový zber T. Čeklovský, holocén
Systematická časť:

Rad CARNIVORA Bowdich, 1821
Čeľaď CANIDAE Fischer de Waldheim, 1817
Rod *Canis* LINNAEUS, 1758
Canis lupus LINNAEUS, 1758

Materiál: *metatarsus* III dext.

Celá zachovaná kosť je žltohnedej farby, s prisadnutým sedimentom na povrchu, v proximálnej časti so

sivočiernym sintrovým nátekom – kosť musela ležať istý čas na povrchu; podľa rozmerov patrila pomerne veľkému, dospelému jedincovi.

Čeľaď URSIDAE Fischer de Waldheim, 1817
Rod *Ursus* LINNAEUS, 1758

Ursus cf. *arctos* LINNAEUS, 1758

Materiál: fr. *radius*?, *phalanx medialis*
Prstový článok je zachovaný celý, kým z vretennej? kosti za zachovala len časť tela kosti (diafýza). Kosti sú žltohnedej farby, prilepené (prisedimentované) pri malom jazierku v novoobjavených priestoroch zadnej časti jaskyne (obr. 1).

Obr. 1. Fosílné zvyšky medveďa (*Ursus* cf. *arctos*) nájdené v zadnej časti Veľkej Stanišovskej jaskyne. Foto: T. Čeklovský

Rad ARTIODACTYLA Owen, 1848
Čeľaď CERVIDAE Goldfuss, 1820
Rod *Capreolus* GRAY, 1821
Capreolus capreolus LINNAEUS, 1758

Materiál: fr. *femur* dext., *tibia* sin., *tibia* dext., *astragalus* dext., *scaphocuboid* dext.
Fragment stehnovkej kosti predstavuje poškodenú časť distálnej epifýzy. Ľavá holenná kosť pozostáva z poškodenej proximálnej časti, rozlomená je v strednej časti so špirálnou fraktúrou; pravá holenná kosť pozostáva zo strednej a distálnej časti, so špirálnou fraktúrou v oblasti tela (diafýzy) kosti. Členková kosť a člňkovitokockovitá kosť sú zachované celé a sú takmer nepoškodené. Podľa stupňa zachovania a rozmerov kostí je veľmi pravdepodobné, že kosti patrili tomu istému, dospelému jedincovi.

Čeľaď BOVIDAE Gray, 1821
Rod *Capra* LINNAEUS, 1758 / *Ovis* LINNAEUS, 1758
Capra sp. / *Ovis aries* LINNAEUS, 1758

Materiál: fr. 2 *vertebra cervicalis* (C6–C7), fr. *vertebra lumbalis*, fr. 2 *scapula* sin., fr. 2 *scapula* dext., 2 *humerus* dext., *radius* dext., *ulna* dext., *metacarpus* dext., *femur* sin., *calcaneus* dext., *metatarsus* dext.

Sinter 24

Prvý fragment ľavej lopatky pozostáva z proximálnej časti (kĺbová plôška, hákovitý výbežok, kĺčok lopatky s dvomi paralelnými zárezmi – stopy po činnosti človeka ostrým predmetom) a začiatku strednej časti (začiatok hrebeňa na dorzálno-laterálnej strane); druhý fragment ľavej lopatky pozostáva z poškodenej strednej časti s časťou hrebeňa na dorzálno-laterálnej strane; oba nálezy pravdepodobne tvorili tú istú kosť. Prvý fragment pravej lopatky pozostáva z proximálnej časti (kĺbová plôška, hákovitý výbežok, kĺčok lopatky) a začiatku strednej časti (začiatok hrebeňa na dorzálno-laterálnej strane); druhý fragment pravej lopatky pozostáva zo strednej a distálnej časti s hrebeňom na dorzálno-laterálnej strane; oba nálezy pravdepodobne tvorili tú istú kosť.

Prvý nález ramennej kosti pozostáva z výrazne poškodenej proximálnej časti, a strednej časti kosti so špirálnou fraktúrou v distálnej oblasti; druhý nález (fragment) ramennej kosti pozostáva z poškodenej časti distálnej epifýzy; oba nálezy pravdepodobne tvorili tú istú kosť.

Vretenná kosť má ulomenú distálnu časť so stupňovitou fraktúrou a laktová kosť má tiež ulomenú distálnu časť; spolu tvorili kostru tej istej končatiny. Záprstná kosť má ulomenú časť proximálnej hlavice, kým predpriehlavková kosť je zachovaná celá, poškodená v distálnej časti na dorzálnej strane (diery pripomínajú (?) stopy po hryzení predátorom veľkosti vlka).

Fragment stehnovej kosti predstavuje poškodenú časť distálnej epifýzy. Päťová kosť má poškodenú proximálnu časť.

Kosti sú svetlohnedej až žltohnedej farby, s výrazne prisadnutým sedimentom na povrchu, niektoré s drobnými uhlíkmi; podľa stupňa zachovania a rozmerov kostí je veľmi pravdepodobné, že všetky patrili tomu istému, dospelému jedincovi.

Capreolus capreolus LINNAEUS, 1758 / *Capra* sp. – *Ovis aries* LINNAEUS, 1758

Materiál: fr. 8 *verbebra thoracica*, fr. *radius* dext., os *triquetrum?*, fr. *os coxae*, *os cuneiforme* sin., fr. 9 *costa* Tri fragmenty hrudníkových stavcov predstavujú len trňový výbežok (*processus spinosus*) a jeden fragment len fragment stavcového oblúka (*arcus vertebrae*). Fragment vretennej kosti predstavuje poškodenú časť distálnej epifýzy. Fragment panvovej kosti pozostáva konkrétne z časti sedacej kosti (*os ischii*). Klinová kosť je zachovaná celá a je nepoškodená.

Mammalia indet.

Materiál: 2 fr. *vertebra*?, fr. *scapula?*, 4 fr. *os longum*, 8 fr. os indet.

Jeden fragment stavca pozostáva len z trňového výbežku (*processus spinosus*). Fragmenty dlhých kostí predstavujú časti diafýz s pozdĺžnymi fraktúrami.

Beníková jaskyňa (Klepáčova jaskyňa)

Poloha lokality: k. ú. Demänovská Dolina, okr. Liptovský Mikuláš, 908 m n. m., Nízke Tatry Typ lokality: fluviokrasová inaktívna jaskyňa, dl. 589 m, hl. 17 m

Nálezové okolnosti: pleistocén?

Systematická časť:

Rad CARNIVORA Bowdich, 1821
Čeľaď URSIDAE Fischer de Waldheim, 1817
Rod *Ursus* LINNAEUS, 1758
Ursus sp.

Materiál: 2 fr. *cranium*, *vertebra thoracica*

Prvý fragment lebky pozostáva z ľavej zadnej časti a druhý fragment lebky z pravej zadnej časti s časťou spánkovej kosti (*os temporale*). Sú sfarbené do oranžovohneda, miestami s prisadnutým sedimentom. Hrudný stavec pozostáva z tela stavca (*corpus vertebrae*) a zo stavcového oblúku (*arcus vertebrae*). Sfarbený je do oranžovohneda a na poškodenom povrchu miestami s prisadnutým tmavohnedým sedimentom a čiastočkami drobných uhlíkov? Na tele stavca sa nachádzajú bočné kĺbové plôšky na skĺbenie s rebrami. Na oblúku stavca sú trňový výbežok (*processus spinosus*) a pravý bočný výbežok odlomené a chýbajú, ľavý bočný výbežok (*processus transversus*) je zachovaný, no poškodený na okraji. V prednej aj zadnej časti sú zachované kĺbové plôšky (pre- a postzygapofýzy). Veľkostne stavec odpovedá samici medveďa jaskynného (*Ursus spelaeus*) alebo veľkému samcovi medveďa hnedého (*U. arctos*). Podľa stupňa fosilizácie sa odhaduje, že pochádza z tej istej vrstvy ako fragmenty lebiek.

Mammalia indet.

Materiál: fr. *os longum*

Tmavohnedý fragment, s miestami s prisadnutým sedimentom na povrchu, pozostáva z časti tela (diafýzy) dlhej kosti, ktorá bola ulomená pozdĺžne (pozdĺžna fraktúra). Fragment aj po rozlomení ešte ležal istý čas pod vplyvom fosilizácie, pretože aj na mieste fraktúry sa nachádza prisadnutý sediment. Fragment patríl stredne veľkému cicavcovi veľkosti soba/vlka až koňa/medveďa. Vyhodnotenie: Materiál patrí minimálne jednému dospelému medveďovi.

Jaskyňa v Sokole (Jaskyňa v Blatníku)

Poloha lokality: k. ú. Demänovská Dolina, okr. Liptovský Mikuláš, 969 m n. m., Nízke Tatry

Typ lokality: fluviokrasovo-korózna inaktívna jaskyňa, dl. 265 m, hl. 41 m, využitie počas SNP

Nálezové okolnosti: zber P. Laučík, kosti ležali na ploche približne 1 × 1 m medzi kamennou suťou

Systematická časť:

Rad ARTIODACTYLA Owen, 1848
Čeľaď SUIDAE Grey, 1821
Rod *Sus* LINNAEUS, 1758
Sus scrofa LINNAEUS, 1758

Materiál: fr. *maxilla* dext. s P4–M2

Úlomok pravej čeľuste nesie zachovanú zadnú časť P4 a celistvé M1 a M2; všetky zuby sú neabradované – juvenilný jedinec.

Čeľaď CERVIDAE Goldfuss, 1820
Rod *Cervus* LINNAEUS, 1758
Cervus elaphus LINNAEUS, 1758

Materiál: fr. *tibia* dext.

Fragment holennej kosti predstavuje nezrastenú distálnu epifýzu patriacu juvenilnému jedincovi.

cf. *Cervus elaphus* LINNAEUS, 1758

Materiál: *astragalus* sin., *calcaneus* dext., *scaphoideum* dext., fr. *metatarsus* Fragment predpriehlavkovie j kosti pozostáva z distálnej časti diafýzy bez zrastenej epifýzy. Ostatné kosti veľkostne odpovedajú tomu istému, juvenilnému jedincovi.

Čeľaď BOVIDAE Gray, 1821
Rod *Capra* LINNAEUS, 1758 / *Ovis* LINNAEUS, 1758
Capra sp. / *Ovis aries* LINNAEUS, 1758

Materiál: fr. *mandibula* dext. s m1 a m2, m1-2 sin., fr. *scapula* sin., *humerus* sin., *humerus* dext., fr. *radius* sin., *radius* et *ulna* dext., fr. *metacarpus* sin., fr. *femur* dext., fr. *tibia* dext., *astragalus* dext., *calcaneus* dext., *scaphocuboid* dext., *phalanx* medialis, *phalanx distalis* Fragment sánky nesie neabradované zuby m1 a m2. Spodná stolička (m1-2 sin.) nebola zrejme ešte prerezaná. Fragment lopatky a ramenná kosť sú bez zrastených epifýz. Fragment vretennej kosti nemá zrastenú distálnu fraktúru. Fragment holennej kosti, členková kosť, päťová kosť a člnkovitokockovitá kosť tvorili kostru pravej zadnej končatiny; spolu s ostatnými zvyškami patrili pravdepodobne tomu istému, juvenilnému jedincovi.

Rad *Bos* LINNAEUS, 1758 / Rod *Bison* HAMILTON SMITH, 1827
Bos primigenius BOJANUS, 1827 – *B. taurus* LINNAEUS 1758 / *Bison bonasus* LINNAEUS, 1758

Materiál: *trapezoideocapitatum* dext., 2 *phalanx proximalis*, *phalanx distalis*

Kosti sú zachované celé a patrili dospelému jedincovi.

Vyhodnotenie: Materiál patrí minimálne jednému mladému diviakovi lesnému, jednému mladému jeleňovi lesnému, jednej mladej koze / ovci a jednému dospelému turovi / zubrovi. Všetky kosti sú sfarbené do svetlohned a, pokryté jemným sedimentom prachovej zrnitostnej triedy. Podľa stupňa zachovania sa predpokladá, že boli pochované v rovnakom resp. veľmi podobnom čase. Na kostiach sa nenašli žiadne stopy po činnosti človeka, resp. iných organizmov, napriek tomu sa predpokladá ich antropogénna akumulácia (tur / zubor). Vysoká koncentrácia nálezov na pomerne malom priestore, podobný čas úmrtia zvierat, či ich veľká diverzita môže súvisieť s osídlením brala Sokola v dobe laténskej a naznačuje, že lokalita slúžila ľuďom ako miesto, kde ukladali zvyšky ulovenej zveri, resp. ako odpadová jama.

Jaskyňa vo Vrškoch

Poloha lokality: k. ú. Valaská, okr. Brezno, Horehronské podolie

Typ lokality: fluviokrasovo-korózna inaktívna jaskyňa, dl. 112 m, hl. 20 m

Nálezové okolnosti: zber 2015, Ľ. Múka

Systematická časť:

Rad CARNIVORA Bowdich, 1821
Čeľaď URSIDAE Fischer de Waldheim, 1817
Rod *Ursus* LINNAEUS, 1758
Ursus ex gr. *spelaeus* ROSENMÜLLER, 1794

Materiál: c dext., 2 *phalanx distalis*

Spodný špicíak je zachovaný celý, na povrchu mierne poškodený, s početnými Mn povlakmi. Korunka je sfarbená do žltohneda, mierne abradovaná, cingulum nie je vyvinuté. Koreň je pozdĺžne popukaný. Priechny priemer (šírka) bázy korunky presahuje 18,5 mm – dospelý samec (DEBELJAK 2004). Distálne články sú zachované celé s poškodeným povrchom.

Čeľaď MUSTELIDAE Fischer de Waldheim, 1817
Rod *Meles* BODDAERT, 1785
Meles meles LINNAEUS, 1758

Sinter 24

Materiál: *mandibula* dext. s p4–m2

Sánka je zachovaná celá a na povrchu je málo poškodená. Zuby sú takmer neabradované – juvenilný jedinec.

Vyhodnotenie: Materiál patrí minimálne jednému dospelému samcovi medveďa jaskynného a jednému mladému jazvecovi lesnému.

Zimné slinko (Sonda pod Svibovou, Koreňová jaskyňa)

Poloha lokality: k. ú. Horná Lehota, okr. Brezno, Horehronské podolie Typ lokality: jaskyňa, dl. 40 m, hl. 6 m Nálezové okolnosti: zber 2015, Ľ. Múka Systematická časť:

Rad ARTIODACTYLA Owen, 1848
Čeľaď BOVIDAE Gray, 1821
Rod *Bos* LINNAEUS, 1758 / Rod *Bison* HAMILTON SMITH, 1827

Bos primigenius BOJANUS, 1827 – *B. taurus* LINNAEUS, 1758 / *Bison bonasus* LINNAEUS, 1758

Materiál: m1-2 dext.

Korunka je žltobielej až hnedej farby, je slabo abradovaná a čiastočne pokrytá žltohnedým cementom. Protokonid je menší ako za ním ležiaci hypokonid. Na labiálnej strane je metakonid menší ako entokonid, ktorý je najmohutnejší zo všetkých elementov na korunke. Prefoseta je menšia ako postfoseta; cinglum nie je vyvinuté. Koreňová sústava pozostáva z dutých koreňov (juvenilný jedinec), ktoré sú ulomené v spodnej časti.

Rad PERRISODACTYLA Owen, 1848
Čeľaď EQUIDAE Gray, 1981
Rod *Equus* LINNAEUS, 1758
Equus sp.

Materiál: P3-4 sin.

Poškodenú, ešte neprerezanú korunku pokrýva tmavohnedý cement hrubý 0,5 až 2 mm (hrubšia vrstva cementu vypĺňa synklinály na labiálnej strane); je neabradovaná alebo len v počiatočnej fáze abrázie, pokiaľ sa už prerezávala (stupeň abrázie < I), s výrazným žliabkom na lingválnej strane približne 0,5 cm pod žuvacou plochou. Parakón je väčší ako metakón; parastyl, mezostyl a metastyl sú skôr len naznačené, resp. ako samostatné elementy ešte nie sú odhalené. Meziálny okraj korunky tvorí protolóf, ktorý spája parastyl s protokónom; protokón je dlhý, oválny, rozprestierajúci sa len v strednej časti lingválneho okraja korunky. Pomerne hlboký metalóf prechádza priečne stredom korunky od mezostylu cez mostík a potom sa stáča posterolingválne, rozširuje sa a prechádza do hypokónu; kabalinný záhyb ani iné záhyby ešte nie sú odhalené. Zúžený posterolóf spájaja metastyl s hypokónom; hypostylový záhyb je zreteľne vyvinutý. Koreňová časť je tmavohnedej farby; lingválne korene sú ulomené v strednej časti, labiálne v spodnej časti, všetky sú duté – juvenilný jedinec. Vyhodnotenie: Materiál patrí minimálne jednému mladému turovi / zubrovi a jednému mladému koňovi.

Brlloh

Poloha lokality: k. ú. Klátova Nová Ves, okr. Partizánske, 340 m n. m., Tríbeč Typ lokality: fluviokrasovo-korózna jaskyňa, dl. 55 m, archeologické nálezy

Sinter 24

Nálezové okolnosti: zber P. Holúbek
Systematická časť:

Rad LAGOMORPHA Brandt, 1855

Čeľaď LEPORIDAE Fischer de Waldheim, 1817

Rod *Lepus* LINNAEUS, 1758

Lepus cf. *europaeus* PALLAS, 1778

Materiál: *humerus* sin. 2 *femur* dext., *femur* dext., *tibia* dext.
Ramenná kosť je celá, poškodená v oblasti proximálnej epifýzy a spolu so stehnovou kosťou patrili pravdepodobne tomu istému, veľkému dospelému jedincovi (samec?). Druhá stehnová kosť je ulomená v distálnej časti tela (diafýzy) kosti, s chýbajúcou distálnou epifýzou, ulomená je aj laterálna časť proximálnej epifýzy. Veľkostne patrila kosť podobne veľkému jedincovi. Holenná kosť je ulomená v distálnej časti tela (diafýzy) kosti, s chýbajúcou distálnou epifýzou.

Rad CARNIVORA Bowdich, 1821

Čeľaď CANIDAE Fischer de Waldheim, 1817

Rod *Vulpes* FRISCH, 1775

Vulpes cf. *vulpes* LINNAEUS, 1758

Materiál: *cranium* s P4–M2 sin., I1 dext. a P4–M2 dext., *mandibula* sin. s p3, m1 a m2, *mandibula* dext. s p1–m2, *humerus* sin., *ulna* dext., *tibia* dext.

Lebka je zachovaná celá, takmer nepoškodená; zuby takmer neabradované. Ľavá sánka má ulomenú prednú časť, kým pravá sánka je zachovaná celá. Na oboch sánkach sú zuby takmer neabradované a s najväčšou pravdepodobnosťou patrili spolu s lebkou tomu istému, juvenilnému jedincovi. Dlhé kosti sú zachované celé.

Čeľaď MUSTELIDAE Fischer de Waldheim, 1817

Rod *Meles* BODDAERT, 1785

Meles meles LINNAEUS, 1758

Materiál: *cranium* s P3–M1 sin. a P3–M1 dext., *mandibula* sin. s m1

Lebka je zachovaná celá, mierne poškodená, pravý jarmový oblúk je ulomený a chýba; zuby sú mierne abradované. Sánka patrila pravdepodobne tomu istému, mladému dospelému jedincovi.

Rad ARTIODACTYLA Owen, 1848

Čeľaď SUIDAE Grey, 1821

Rod *Sus* LINNAEUS, 1758

Sus scrofa LINNAEUS, 1758

Materiál: *metatarsus* IV dext.

Kosť je zachovaná celá.

Čeľaď CERVIDAE Goldfuss, 1820

Rod *Cervus* LINNAEUS, 1758

Cervus elaphus LINNAEUS, 1758

Materiál: *metatarsus* dext.

Chýba distálna epifýza, ktorá ešte nebola zrastená – juvenilný jedinec.

Čeľaď BOVIDAE Gray, 1821

Rod *Capra* LINNAEUS, 1758 / *Ovis* LINNAEUS, 1758

Capra sp. / *Ovis aries* LINNAEUS, 1758

Materiál: *humerus* dext.

Kosť má ulomenú časť proximálnej epifýzy.

Mammalia indet.

Materiál: 2 fr. *tibia* dext., fr. os *longum*, fr. os indet.
Jeden fragment holennej kosti je zachovaný bez distálnej epifýzy, ktorá ešte nebola zrastená – mladý

jedinec); druhý fragment holennej kosti je v distálnej časti „rozvetvený“ – fibula?); obe vzorky by mohli patriť zajacovi? (cf. *Lepus* sp.). Fragment tela dlhej kosti nesie pozdĺžnu fraktúru.

Vyhodnotenie: Materiál patrí minimálne jednému dospelému zajacovi, jednej mladej líške, jednej mladému jazvecovi lesnému, jednému diviakovi lesnému, jednému mladému jeleňovi lesnému a jednej koze / ovci.

Jaskyňa Slepé mosty (Jaskyňa na ceste za (ne)šťastím)

Poloha lokality: k. ú. Východná, okr. Liptovský Mikuláš, 727 m n. m., Nízke Tatry

Typ lokality: jaskyňa, dl. 12 m, hl. 8 m

Nálezové okolnosti: zber P. Holúbek, holocén

Systematická časť:

Rad ARTIODACTYLA Owen, 1848

Čeľaď BOVIDAE Gray, 1821

Rod *Ovis* LINNAEUS, 1758

Ovis aries LINNAEUS, 1758

Materiál: *astragalus* sin., *calcaneus* sin., *metatarsus* sin., 2 *phalanx medialis*, *phalanx distalis*, fr. *costa*

Kosti sú zachované celé až na päťovú a predpriehlavkovú kosť, ktoré majú nezrastené epifýzy. Všetky (okrem rebra) tvorili ľavú zadnú končatinu toho istého, juvenilného jedinca. Vzorky sú svetlohnedej až žltohnedej farby, s prísadnutým sedimentom na povrchu, na niektorých mangánové povlaky.

Vyhodnotenie: Materiál patrí minimálne jednej mladej ovci.

Jaskyňa v Murániku

Poloha lokality: k. ú. Liptovská Teplica, okr. Poprad, 955 m n. m., Nízke Tatry

Typ lokality: jaskyňa, dl. 955 m, hl. 14 m

Nálezové okolnosti: zber P. Laučík

Systematická časť:

Rad CARNIVORA Bowdich, 1821

Čeľaď MUSTELIDAE Fischer de Waldheim, 1817

Rod *Meles* BODDAERT, 1785

Meles meles LINNAEUS, 1758

Materiál: *cranium* s P4 sin., M1 sin. a P3–M1 dext.
Lebka je zachovaná celá, nepoškodená, zuby sú slabo abradované – mladý jedinec (obr. 2).

Obr. 2. Lebka s dentíciou jazveca lesného (*Meles meles*) z Jaskyne v Murániku. Foto: T. Čeklovský

Mammalia indet.

Materiál: fr. *fibula* dext., 2 *costa*

Podľa veľkosti by kosti mohli patriť medveďovi (cf. *Ursus* sp.). Vyhodnotenie: Materiál patrí minimálne jednému mladému jazvecovi lesnému a možno jednému medveďovi.

Záver

Determinované druhy cicavcov môžeme rozdeliť do troch skupín:

- pleistocénna fauna (medveď jaskynný)
- spoločenstvo ihličnatých a zmiešaných lesov (líška hrdzavá, vlk dravý, medveď, jazvec lesný, diviak lesný, jeleň lesný, srnec lesný, zubor?)
- stepné spoločenstvo (zajac, ovca, tur, kôň), u ktorého nie je vylúčené, že šlo aj o chovné zvieratá.

Po konzultácii s jaskyniarmi sme došli k záveru, že materiál, ktorý sa už duplicitne nachádza v depozitároch nášho múzea, bude po analýze vrátený na miesto nálezu. V snahe eliminovať znehodnocovanie jaskýň výskumom na minimum sa budeme snažiť o zachovávanie ich pôvodných výplní. K jaskynnému prostrediu šetrnejšou metódou je tiež štúdium osteologického materiálu „in situ“. Táto metóda je však obmedzená časovou i fyzickou náročnosťou prostredia, znečistením vzoriek sedimentmi, obmedzenou kapacitou pomocného materiálu a nepresnosťou. Navyše, k nálezom osteologického materiálu často dochádza nečakane a náhodou popri inej činnosti. Doterajšie skúsenosti dokazujú, že

Zádielska, na objavy skúpa planina

Gabriel Lešínský

Na Zádielskej planine neboli dosiaľ uskutočnené nijaké významnejšie objavy. Väčšinou išlo o niekoľko jaskyniarskych postupov, ktoré si vyžiadali (v istých prípadoch) neadekvátne množstvo práce či náročnejšiu logistiku. Vykonávateľmi týchto prác boli jaskyniari OS SSS Košice-Jasov/SK SSS Cassovia v Košiciach, a to od osemdesiatych rokov min. storočia do r. 2002. Najvýznamnejším objavom na Zádielskej planine v histórii prolongačného jaskyniarstva bola geomorfologicky i speleogeneticky zaujímavá stráňová Priepasť pod Hájskou vyhlídkou, ktorú so svojimi spolupracovníkmi objavil hájsky jaskyniar Miroslav Terray, v tom čase člen SK SSS Cassovia (M. Terray, 2001). V teréne je z absolútne nepochopiteľných dôvodov umiestnená informačná tabuľa s názvom, mapou i popisom tejto jaskyne asi 5 km (!) JJZ od jej skutočnej polohy, a to priamo pri ústí úplne inej priepasti, s úplne iným názvom, odlišnou morfológiou, genézou i morfológickými parametrami... Zhotoviteľmi tohto informačného paškvilu nie sú jaskyniari ani jaskyniarske organizácie/inštitúcie. Pred niekoľkými rokmi sa obnovili práce na Travertínovej vyvieračke (Chvalabohu) v Hájskej tiesňave, ktoré v náročných podmienkach čerpania prítokového sifónu a prehĺbovania dna prístupovej chodby vykonávajú v ostatných rokoch opäť jaskyniari SK SSS Cassovia pod vedením L. Gagyiho, resp. R. Klemu (J. Thuróczy, 1999). Priepasť na kóte 601 (Priepasť na Zádielskom kameni) v JZ časti vrcholovej plošiny patrí k najhlbším

Sinter 24

dobrá a dôležitá je medziodborová spolupráca medzi speleológiou, archeológiou a paleontológiou a teda aj spolupráca medzi jednotlivými odbornými pracovníkmi nášho múzea. Z predbežných výsledkov výskumu vyplýva, že i známe jaskyne a krasové javy ešte skrývajú množstvo otázok a aj naďalej v nich možno poznávať nové vedecky relevantné kvality.

Literatúra

BELLA, P., HLAVÁČOVÁ, I & HOLÚBEK, P., 2007: Zoznam jaskýň Slovenskej republiky (stav k 30. 6. 2007). Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Liptovský Mikuláš, 364 s.
DEBELJAK, I., 2004: Fossil population structure of the cave bear from Potočka zijalka (Slovenia). Mitteilungen der Kommission für Quartärforschung der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Band 13, Wien, 173–182.
McKENNA, M. C. & BELL, S. K., 1997: Classification of Mammals Above the Species Level. Columbia University Press, New York, 634 s.
NAJBRT, R. a kol., 1980: Veterinární anatomie. Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 520 s.
PALES, L., LAMBERT, C. & GARCIA, M. A., 1981: Atlas Ostéologique pour servir à l'identification des Mammifères du Quaternaire. Editions du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris.
SCHMID, E., 1972: Tierknochenatlas (Atlas of Animal Bones). Elsevier Publishing Company, Amsterdam - London - New York, 153 s.

jaskyniarskym sondám v Slovenskom krase, kde jaskyniari z OS SSS Košice-Jasov (v súčasnosti SK SSS Cassovia) niekoľko rokov intenzívne sondaovali z pôvodnej hĺbky 1,5 m až do hĺbky 34 m, kým neboli nútení práce ukončiť kvôli neodborným a pseudoochrannárskym tlakom zo strany niektorých organizácií (pozri J. Thuróczy, 1999; G. Lešínský, 2002). Súdiac na základe výsledkov prolongácie išlo (a stále ide) o veľmi perspektívnu jaskyňu, výnimočnú lokalitu s veľkým geomorfologickým, archeologickým i historickým významom. Vzhľadom na povahu sondovacích prác išlo o jedno z najnáročnejších pracovísk v Slovenskom krase.

Pohľad z Hájskych lúk na južnú časť Zádielskej planiny, do Košickej kotliny a na pahorkatinu Cserehát v Maďarsku. V pozadí Slanské vrchy/Zemplényi hegység. Foto: G. Lešínský

Historický záber na ešte nezarastenú krasovú krajinu Zádielskej planiny (vľavo). Uprostred Hájska tiesňava a obec Háj, svah Jasovskej planiny je v zábere napravo. Foto: zdroj www.fortepan.hu / Ákos Schermann

Pokiaľ ide o dosiahnutú hĺbku, ide o 2. najhlbšiu sondu v histórii prolongačného jaskyniarstva v Slovenskom krase, a vtedajšia partia košických jaskyniarov mala všetky predpoklady k úspešnému zavŕšeniu sondovania. Je neuveriteľné, že zo strany štátnych orgánov boli organizované akcie s cieľom zavalit’ objavené priestory s bohatou (aj rekryštalizovanou) sintrovou výplňou už vykopanou sutinou. Sabotážne pseudoochrannárske práce zdvihli dno až o +13 m (!) podľa meraní M. Horčíka a G. Lešínského z r. 1998 (pozri G Lešínský, 2002). V čase revízneho merania bolo pseudodno v úrovni –21 m. Treba zdôrazniť, že vo vzťahu k dnešným pomerom je táto situácia už neopakovateľná; úrady i odborné organizácie si uvedomujú hodnotu jaskyniarskych prác pre najrôznejšie odbory vedy i pre spoločnosť ako takú a poskytujú v tejto súvislosti maximálnu súčinnosť.

Mohutný dóm v jaskyni Erňa, relikte predkvartérneho krasovatenia na Zádielskej planine. Speleogenéza tejto jaskyne je dodnes neobjasnená. Snahy košických jaskyniarov o prienik do neznámych priestorov zatiaľ vyšli nazmar. Foto: G. Lešínský

Pomerne veľké úsilie, podľa nášho názoru až neadekvátne hodnote lokality, si vyžiadala prolongácia jaskyne Fridriška v Hájskej tiesňave, kde sondaovali jaskyniari združení okolo hájskeho jaskyniara M. Terraya.

Podľa nášho názoru ide o koróznou stráňovú jaskyňu, bez významnejšieho pokračovania. Z odborného a dokumentačného hľadiska naopak práce prispeli k detailnejšiemu poznaniu podobných jaskynných štruktúr v klasickom krase, resp. v podmienkach planinového krasu. Pred časom sa o obnovenie prolongačných prác na lokalite Vízavat v Zádielskej doline z r. 1967 (Banické múzeum v Rožňave) pokúsilo združenie jaskyniarov z niekoľkých skupín SSS. Iniciátorom tejto myšlienky bol turniansky jaskyniar Gustáv Stibrányi, niekdajší predseda OS J. Majka z Turne nad Bodvou. Žiaľ, po smrti O. Bolačka, niekdajšieho predsedu Speleo Rožňava, boli obnovené práce opäť zastavené a nevedno či na lokalite možno ešte čakať nejakú jaskyniarsku aktivitu. Najnovšie sa o objav na Zádielskej planine pokúšajú jaskyniari SK SSS Drienka z Košíc v takmer sterilnej južnej stráni planiny – v tzv. Hradnej stráni, kde sa dosiaľ na rozsiahlom krasovom území v dobre rozpustných karbonátoch nachádzajú zatiaľ iba dve jaskyne – predkvartérny relikt Erňa a Žihľavová jaskyňa. Obe zatiaľ s nevyjasnenou speleogenézou.

Literatúra

LEŠINSKÝ, G. (2002): Inventarizačný výskum krasu Zádielskej planiny v Slovenskom krase. Záverečná správa z úlohy III./14 (PHÚ). SMOPaJ – pracovisko Košice, Košice; 63 s + tab. príloha.
TERRAY, M. (2001): Priepasť pod Hájskou vyhlídkou. Spravodaj SSS, 3/2001, SSS, Liptovský Mikuláš, 16–17.
THURÓCZY, J. (2000): Dobrovoľné jaskyniarstvo v okolí Košíc a Jasova. Prehľad speleologických výsledkov. In 50 rokov SSS. Zborník z historicko-odborného seminára. SSS, Liptovský Ján 1999/Prešov 2000, 129–131.

Z FONDOV A ZBIEROK MÚZEA

Nové nálezy v archeologickej zbierke múzea

Zuzana Šimková

Hoci uplynulé tri roky boli vyplnené najmä činnosťou súvisiacou s prípravami a realizáciou novej expozície, do archeologickej zbierky pribudli predmety, ktoré stoja za zmienku.

1. Paleolitické nálezy z Pece. Po oznámení objavu nových priestorov v jaskyni Pec v katastri obce Plavecké Podhradie, v ktorých sa vyskytovali zvieracie kosti, sme s P. Holúbkom uskutočnili vo februári 2013 obhliadku týchto priestorov a prevzali sme od jaskyniara M. Bluska z Plaveckého Podhradia súbor nálezov. Väčšinu z nevelkého nálezového súboru tvorili polámané zvieracie kosti. Z archeologického hľadiska bol najzaujímavejším štiepaný kamenný nástroj, vyrobený z hnedého radiolaritu, listovitého tvaru, opracovaný na oboch stranách (obr. 1). Pravdepodobne ide o szeletiansky hrot z obdobia mladšieho paleolitu. Podľa slov nálezcu sa našiel na povrchu sutinového kužeľa pod komínom v zadnej časti jaskyne, ktorý vedie do jej nižších priestorov. Je teda pravdepodobné, že

Obr. 1. Szeletiansky kamenný hrot z jaskyne Pec. Foto: M. Vecko

nástroj sa sem dostal druhotne počas speleologických výkopov práve z horného priestoru jaskyne. Ďalšie archeologické nálezy sa tu počas obhliadky nenašli, no neskôr objavil približne na tom istom mieste jaskyniar M. Velšmid kostený predmet. Pravdepodobne ide tiež o paleolitický pracovný nástroj pripomínajúci hrot, s obrúseným povrchom (obr. 2). Jaskyňa Pec je známa ako praveké jaskynné sídlisko už od 80. rokov

Obr. 2. Kostený nástroj z jaskyne Pec. Foto: M. Velšmid

minulého storočia. V novembri 1981 v najzadnejšom výklenku jaskyne v hĺbke 110 cm sa našli 2 očné zuby jaskynného medveďa a driapadlo z kremeňa. V hlinitých sedimentoch vyvezených z jaskyne sa našlo niekoľko črepov datovaných do obdobia eneolitu, doby bronzovej a doby slovanskej (Bárta 1982, s. 6). Najnovší nález len potvrdzuje predpoklad o paleolitickom využití jaskyne. Jaskyňa je pomerne ľahko dostupná, vchod je orientovaný na juhozápad a spreď vchodu je vynikajúci výhľad na okolitú rovinatú krajinu, takže pravekí lovci mali výborný prehľad o pohybe stád lovej zveri. Paleolitické osídlenie sa zistilo už dávnejšie aj v blízkych jaskyniach Dzeravá skala a Tmavá skala.

2. Kamenný hrot z Kremennej jaskyne. Paleolitické nálezy patria (ako najstaršie) k najvzácnejším predmetom v zbierkach múzeí. Ďalší prírastok z tohto obdobia sa podarilo počas jaskyniarskeho prieskumu získať P. Holúbkovi v Kremennej jaskyni v Kremnických vrchoch. Je to úštep z kraja jadra s rydlými údermi a úžitkovou retušou hrany na ľavej strane (obr. 3). Má vyhladený povrch a stopy po jadre (za pomoc pri určení ďakujem PhDr. M. Sojákovi, PhD.). Nález obohatil archeologickú zbierku nášho múzea.

Obr. 3. Kamenný hrot z Kremennej jaskyne. Foto: Z. Šimková

3. Najvyššie položený archeologický nález na Slovensku. Ďalším zaujímavým nálezom je predmet pomerne často nachádzaný v blízkosti stredovekých hradov či sídlisk a zvyčajne nie je ničím výnimočný. Tento však našiel v auguste 2013 malý chlapec z Francúzska, ktorý bol s rodičmi na dovolenke na Liptove. Počas výletu lanovkou na Chopok si všimol zvláštny predmet obalený hlinou na halde zeminy vykopanej ťažobnými mechanizmami na vrcholovej plošine Chopku, v blízkosti hornej stanice lanovky. Nález ho zaujal a spolu s mamou ho odovzdali k nám do múzea. Predbežne bol identifikovaný ako hrot šípu, čo potvrdil neskôr aj znalec, keďže sme postupovali v súlade so Zákonom o ochrane pamiatok č. 49/2002 Z. z. a na základe inštrukcií Krajského pamiatkového úradu v Žiline sme upozornili nálezcov na možnosť vyplatenia nálezného. Podľa odborného

posudku znalca PhDr. I. Chebena je hrot datovaný do obdobia stredoveku až novoveku. Ide o päťboký železný hrot šípú s tyčinkovito tvarovaným trňom na osadenie, pravdepodobne z kuše, so zachovanou celkovou dĺžkou 57 – 58 mm, z toho 27 – 30 mm tvorí dĺžka trňa; hrúbka/priemer trňa 4 – 5 mm a hrúbka/priemer hrotu v najširšej časti 9 – 11 mm; váha 12,962 g (obr. 4). Ide zatiaľ o najvyššiu nadmorskú výšku, v akej bol archeologický artefakt na Slovensku nájdený (2024 m n. m.). Ako sa predmet dostal na Chopok môžeme vzhľadom na nálezové okolnosti len špekulovať. Zrejme je dokladom poľovníckych aktivít na končiaroch Nízkych Tatier, alebo sa sem dostal prostredníctvom zraneného zvierťa.

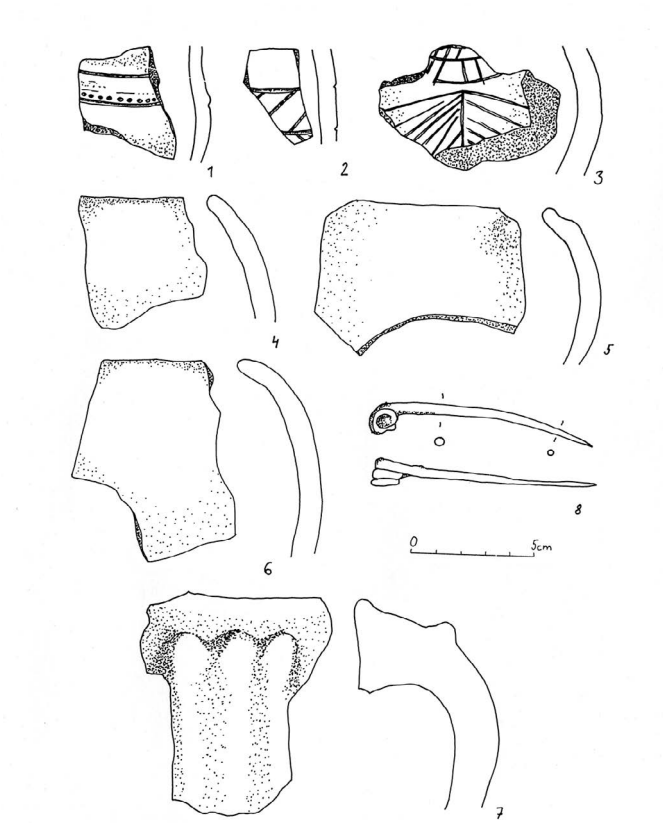
4. Nová archeologická lokalita v Západných Tatrách. Lokalita sa nachádza v Západných Tatrách, na začiatku Suchej doliny na ľavom brehu Suchého potoka, nad

Obr. 4. Železný hrot šípú z Chopku. Foto: Z. Šimková

tzv. Občasnou vyvieračkou. Jaskyniari sa v roku 2013 snažili zistiť napájanie vyvieračky a vykopali pod vápencovým bralom nad ňou oválnu sondu s hĺbkou asi 1,9 – 2,2 m, rozmermi cca 4 × 1 – 1,5 m. Pritom narušili v profile kratšej steny sondy viditeľné tri tmavohnedé až čierne vrstvy, pravdepodobne ohniská. Vo vyhádzanej zemine, aj počas kopania vyzbierali jaskyniari cca 30 ks fragmentov keramiky, zvieracie kosti a železný nôž. Väčšina črepov bola atypická, pochádzala z pravekých nezdobených nádob, vyrobených z jemnozrnného alebo piesčitého materiálu. Menšiu časť (5 ks) tvorili fragmenty z okrajov jednoduchých súdkovitých nádob sivej farby. Tri zlomky boli zdobené rytým geometrickým ornamentom v podobe obvodových línií a šikmých pásov (obr. 5). Prevaha nájdených črepov patrí do záverečnej fázy staršej doby železnej, resp. prechodnej halštatsko-laténskej fázy, železný nôž mohol súvisieť s mladším osídlením (stredovek/novovek). Dodatočný archeologický povrchový prieskum odhalil okrem ďalších črepov aj železnú ihlu s vinutím zo stredolaténskej masívnej spony. Do mladšej fázy využívania lokality boli zaradené tri fragmenty tenkostennej keramiky z 13. – 14. storočia, vyrábanej na kruhu a jeden zlomok novovekej zvnútra glazovanej keramiky. Lokalita sa nachádza v blízkosti jaskyne Dúpnica, kde boli v minulosti zistené nálezy z obdobia halštatu i púchovskej kultúry a je ďalším čriepkom v skladačke pravekého osídlenia tejto časti Liptova.

5. Podpis A. Kürtiho v Demänovskej ľadovej jaskyni. Hoci tento nález nepatrí medzi hmotné pamiatky, je zaujímavý z hľadiska histórie múzejníctva na Liptove. Demänovská ľadová jaskyňa patrí medzi speleologické

Obr. 5. Nálezy zo Suchej doliny. Nakreslila: Z. Šimková

lokality, kde sa zachovalo množstvo nápisov na stenách. Sú sústredené najmä v Čiernej galérii, ktorá je súčasťou prehliadkovej trasy a potom v Jazernej chodbe, ktorá nie je dostupná bežnému návštevníkovi. Na stenách jaskyne sa nachádza obrovské množstvo mien ľudí, ktorí ju počas minulých storočí navštívili. Žiaľ, len malé množstvo z týchto podpisov vieme priradiť konkrétnym osobám. Preto poteší akýkoľvek úspech v tomto snažení. Počas fotografovania nápisov a podpisov na stenách za účelom využitia týchto záberov v pripravovanej expozícii sa mi podarilo identifikovať meno A. Kürthi, Stud. med. 99 (obr. 6). Artúr Kürti a jeho brat Július boli významnými osobnosťami kultúrneho života v Ružomberku, vrstovníci J. Volku-Starohorského a rovnako ako on sa snažili o rozvoj múzejníctva na Liptove. Už v roku 1894 ako študenti založili tzv. „Ružomberské alžbetínske múzeum“ nazvané podľa populárnej cisárovnej Sisi. A. Kürti bol jeho predsedom a venoval sa etnografickému zberu. Hoci spolok nemal dlhé trvanie (v roku 1898 zanikol), myšlienka na založenie múzea v Ružomberku bratov Kürtiovcov neopustila ani neskôr a po ukončení štúdií

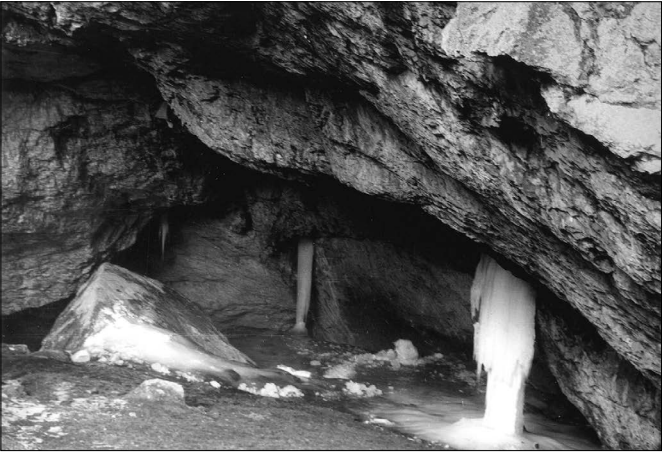
Obr. 6. Podpis A. Kürtiho v Demänovskej ľadovej jaskyni. Foto: P. Staník

vyústilo ich snaženie až do založenia múzea, ktoré bolo verejnosti sprístupnené v roku 1912. Jeho riaditeľom bol opäť (až do svojej smrti v roku 1915) A. Kürti. A. Kürti získaval pre múzeum etnografické predmety, viedol muzeálnu rubriku v miestnom časopise, referoval o činnosti múzea. Na jeho návrh bol utvorený tzv. muzeálny zbierkový výbor, ktorý počas letných nedelí zbieral predmety po okolitých obciach Liptova (<http://www.liptovskemuzeum.sk/o-nas/historia-muzea/>).

Historické fotografie podzemných krasových javov 2015

Iveta Chomová

Historické fotografie podzemných krasových javov 2015 V dokumentácii fondu podzemných krasových javov sa nachádzajú okrem písomností aj stovky zaujímavých historických fotografií z jaskyniarskych výskumných výprav. Väčšina pochádza z obdobia Múzea slovenského krasu, kedy bola odborná činnosť našej inštitúcie zameraná práve na prieskum jaskýň a priepastí. Autorom mnohých fotografií je prvý riaditeľ múzea Vojtech Benický, považovaný v tejto oblasti za priekopníka. Jeho fotografie majú nielen vysokú dokumentačnú, ale aj umeleckú hodnotu. Vzhľadom na početnú členskú základňu dobrovoľných jaskyniarov je pochopiteľne aj väčší počet fotografov, ktorí zachytili pri jednotlivých akciách práce v podzemí alebo na povrchu. Veľká časť z ich fotodokumentácie nebola nikdy zverejnená a zostáva tak desaťročia uložená v spomenutom fonde. Pri niektorých nie je uvedená správna lokalita, popis alebo autor, ďalšie sú nekvalitné alebo prefotené kópie. Súčasníka však môžu zaujať svojou historickou a výpovednou hodnotou. Tentokrát ponúkame čitateľom krátku exkurziu do Slovenského krasu, kde sa neďaleko obce Silica nachádza od nepamäti známa 1100 m dlhá a 110 m hlboká jaskynná priepasť Silická ľadnica.

Vstupný portál. Foto: L. Blaha

Priestory v podzemí vytvorili vody Čierneho potoka, ktorým je spojená s Gombaseckou jaskyňou. Po zrútení časti stropu, vznikli asi pred 2000 rokmi klimatické podmienky pre vytvorenie mohutnej ľadovej výzdoby a 15 metrov vysokého ľadopádu. Tento prírodný unikát sa radí medzi najnižšie položené priepasti na svete s celoročným zaľadnením. Vo vstupnej časti je možné pozorovať výnimočný jav botanickej i biologickej inverzie. Špecifická mikroklima vytvorila podmienky pre

A. Kürti sa narodil v roku 1876, takže v čase návštevy Demänovskej ľadovej jaskyne (ako študent medicíny) v roku 1899 mal 23 rokov.

Literatúra

BÁRTA, J., 1982: Nové paleolitické sídlisko v Malých Karpatoch jaskyňa Pec pri Plaveckom Podhradí. Krásy Slovenska 59, 10, s. 4 – 7. <http://www.liptovskemuzeum.sk/o-nas/historia-muzea/>

život chladnomilných rastlín a živočíchov. Vyskytuje sa tu napr. niekoľko endemických druhov chrobákov. V roku 1704 navštívil Slovenský kras prírodovedec Juraj Buchholtz ml. a do svojho denníka zaznamenal prvú známu písomnú správu o Silickej ľadnici. Neskôr ju spomenul aj v liste Matejovi Belovi, kde opisuje ľadovú výplň jaskyne a odvahu ovčiarov, ktorí v život ohrozujúcich podmienkach vynášali z nej nasekané kusy ľadu na chladenie. M. Bel publikoval podrobný opis jaskyne v roku 1744 vo vedeckom časopise Kráľovskej spoločnosti vied v Londýne. Podzemné priestory vyplnené ľadom, ktorý vozili furmani na vozoch do blízkeho okolia zaujali v 18. storočí aj ďalších vedcov, ktorí vydali svoje odborné štúdie. Bol to napríklad Jacob Buchholtz, Robert Townson, K. G. von Windisch, Ján Matej Korabinský.

Ľadopád. Foto: Archív SMOPaJ

Silická ľadnica. Foto: M. István 1943

V novodobej histórii je Silická ľadnica spojená s me-
nom popredného slovenského jaskyniara a objaviteľa
Jána Majku. Koncom roka 1931 sa prekopal cez namrz-
nutú vrstvu a kamene pod ľadopádom do rozsiahleho
Archeologického domu dlhého približne 80 a široké-
ho 40 metrov. V jaskyni objavil ľudské i zvieracie kosti
a množstvo hlinených črepov. Predbežný archeologický
prieskum v rokoch 1932 – 1933 viedol Dr. J. Böhmom
z Prahy, následne boli vykopané viaceré amatérske son-
dy a urobené prieskumné zbery, ktoré datovali jej prvé
osídlenie do obdobia bukovohorskej kultúry pred 3000
rokmi, ďalšie pamiatky pochádzali z obdobia halštat-

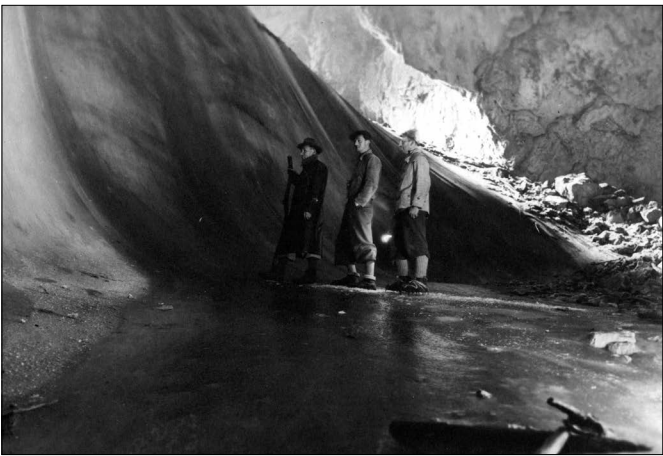
Pohľad do Archeologického domu. Foto: V. Benický 1936

Silická ľadnica. Z. Roth vo vstupe do Archeologického domu.
Foto: V. Benický 1936

Návšteva pracoviska. Foto: V. Benický 1951

Silická ľadová jaskyňa. Pod ľadopádom zľava: J. Majko, V. Ko-
tík, P. Droppa. Foto: V. Benický 1946

Speleopotápači v Silickej ľadnici. Foto: D. Steinbach

Silická ľadnica. Za odtokovým sifónom. Foto: J. Hovorka 1988

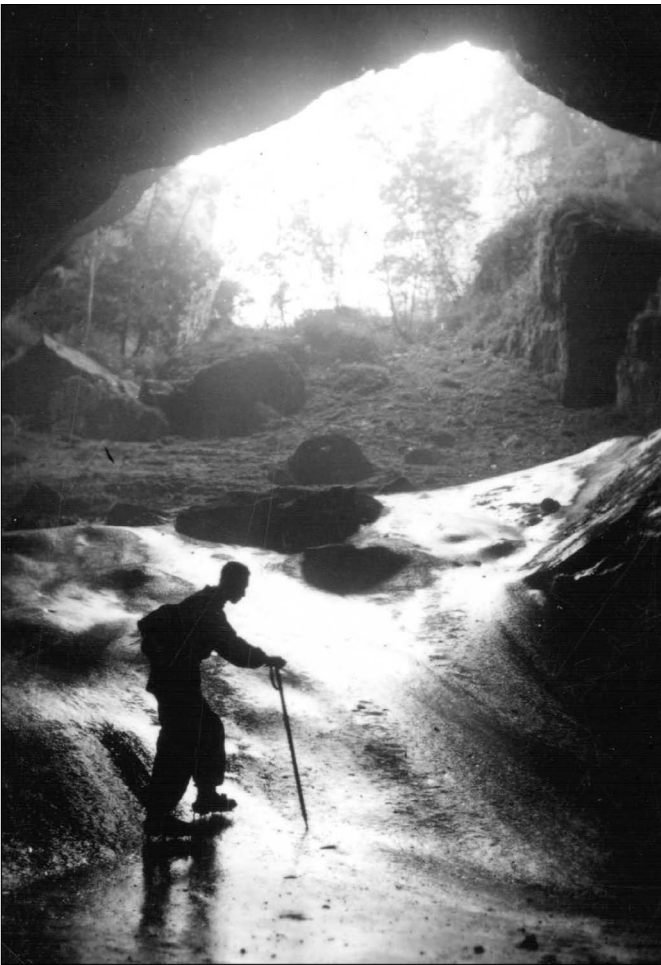

Ľadový stalaktit v Silickej ľadnici. Foto: V. Benický 1934

skej a laténskej kultúry. Jaskyňa sa stala lákadlom pre
mnohých prieskumníkov, ktorí sa snažili objaviť ďalšie
neznáme priestory, prípadne ich pokračovanie až do
Gombaseckej jaskyne. V roku 1967 sa podarilo speleo-

Pohľad z jaskyne Silická ľadnica. Foto: J. Drdoš

Výhľad z jaskyne. Foto: K. Bertalam 1942

potápačom z Bristolu preliezť 50 metrov zatopeným si-
fónom, no veľký úspech dosiahli až ich českí kolegovia
z pražského Speleoquanautu v roku 1988. Postupne
objavili vyše 700 metrov nových chodieb a priestorov
s krásnou výzdobou. Už v 90-tych rokoch minulého sto-
ročia bol zaznamenaný rapidný úbytok ľadu. Podľa od-
borníkov spôsobilo tento proces porušenie pôvodného
vegetačného pokryvu vplyvom antropogénnej činnosti,
veľká návštevnosť a citlivú mikroklimu zrejme narušilo
aj spojenie s Archeologickým domom. Z týchto dôvodov
podnikli rôzne kroky na zlepšenie stavu, okrem iného bol
postupne obnovený lesný porast nad jaskyňou, rekulti-
vácia vegetácie pri jej ústí, či vybudovaný protiprie-
vňový uzáver, aby zabránil prenikaniu teplého vzduchu
z nezaľadnenej časti. K jaskyni vedie upravený chodník,
ktorým môžu návštevníci nazrieť do vstupného portá-
lu, pričom uvidia aj časť ľadovej výzdoby. Pohyb mimo
chodníka je zakázaný i nebezpečný. V literatúre sa spo-
mína prípad učiteľa, ktorý sa pri fotení pošmykol, zrútil
dole ľadopád a ešte dva krát spadol z nosidiel, keď
ho dolámaného dopravovali hore.

V roku 1982 bola Silická ľadnica vyhlásená za národnú
prírodnú pamiatku a od roku 1995 je spolu s ostatnými
jaskyňami Slovenského a Aggteleckého krasu
zapísaná do zoznamu svetového a prírodného dedičstva
UNESCO. Vybrané fotografie ľadových i krasových výzdobu,
jaskyniarov a speleopotápačov pri prieskumných
akciách, majú o to väčšiu hodnotu, že v súčasnosti
je pohyb v jaskyni značne obmedzený, z dôvodu jej
ochrany.

Národná databáza jaskýň v roku 2015 a perspektívy vývoja do budúcnosti

Ivica Hlaváčová, Peter Laučík, Daniel Vrbjar

V roku 2015 na lokalizácii, zameriavaní vchodov do jaskýň a ich dokumentácii pracovali traja pracovníci múzea. Do databázy sa zaevidovalo 39 nových jaskýň a ich celkový počet je 7107. Najviac jaskýň sa doplnilo do geomorfologického celku Volovské vrchy – Galmus 10, Podtatranská kotlina – Hybianska pahorkatina 6 a Košická kotlina – Medzevská pahorkatina 5 jaskýň. Najdlhšími sú Jaskyňa v Murániku (97 m) v kat. území Liptovská Teplička, Čertova pec (56 m) v kat. území Východná a Jaskyňa nad Maliarikovou chatou (42 m) v Demänovskej doline. Prepojenie jaskýň do jaskynných systémov a ich značná prolongácia sa podarila po náročných prácach jaskyniarom v Slovenskom raji, ktorí prenikli z jaskyne Duča do Systému Stratenskej jaskyne (23 670 m), demänovskí jaskyniari prepojili Sondu v Machnatom s Demänovským jaskynným systémom (40 812 m) a v Borinskom krase jaskyniari zo skupiny Bratislava prešli z jaskyne Viktória do Jazvečieho hradu (41 m). V databáze máme 34 jaskynných systémov, v ktorých je 87 jaskýň. Excerpciou jaskyniarskej literatúry pribudlo v registri 88 titulov a celkový počet sa zvýšil na 4312 článkov. Obrazové materiály sa doplnili o 52 fotografií vchodov jaskýň aj okolia spolu ich je v databáze 3525 a o 109 mapových plánov, ktorých je 1493. Súradnice JTSK a WSG zamerali pre 58 vchodov do jaskýň, čím sa ich počet zvýšil na 4444. Aktualizovali sa údaje pre 456 jaskýň hlavne v doplnení genetických typov, morfológie, tektonických jednotiek, numerických hodnôt jaskyne a druhov výplne. Informácie sa čerpali zo zaslaných správ, z jaskyniarskej literatúry a z webstránok od oblastných skupín SSS. Člen speleologického klubu Slovenský raj F. Mihál poslal v elektronickej forme do archívu 55 kusov identifikačných kariet z jaskýň Galmusu, doplnených fotografiami vchodov a mapovými plánmi. Pre priradenie dokumentácie do databázy a do archívu

podzemných krasových javov múzea sa doplnili do správ a identifikačných kariet registračné čísla k príslušným jaskyniam. Následne sa previedla sa úprava 1545-tich dokumentov z formátu word do formátov pdf. a jpg. Spolu sú v archíve v digitálnej forme dokumentačné materiály k 3110 jaskyniam. Údaje z NDJ využili zamestnanci múzea pri tvorbe expozícií, pracovníci Správy slovenských jaskýň, členovia SSS a študenti. Podklady o jaskyniach na slovenskej strane Tatier sa poskytli pre zostavovanie súborného mapového diela Atlas Tatier – Neživá príroda, ktorý vydal Tatranski park Narodowy v Zakopanom koncom roku 2015.

Perspektívy vývoja Národnej databázy jaskýň.
V budúcnosti by mala súčasnú databázu nahradiť všeobecne dostupná webová aplikácia s viacstupňovým zabezpečením prístupu k informáciám. Na najnižšej úrovni prístupu by mala NDJ nahradiť súčasný statický Zoznam jaskýň na Slovensku vydaný knižnou formou v rokoch 1999 a 2007 a v elektronickej podobe na stránke SMOPaJ v roku 2014. Výhoda online zoznamu bude spočívať v tom, že sa bude priebežne aktualizovať. Umožní interaktívny prístup a rozšírenie možností triedenia informácií o jaskyniach na základe vybraných parametrov. Informácie o jaskyniach bude možné zobrazovať podľa geomorfologických jednotiek, podľa krajov, okresov a katastrov obcí a miest. Ďalšou možnosťou je výber podľa názvu, resp. podľa iného názvu, podľa registračného čísla v databáze a identifikačných čísiel v publikovaných Zoznamoch jaskýň. Súčasťou webovej aplikácie bude zoznam literatúry viazaný k jaskyniam vrátane možnosti pristúpiť k informáciám o jaskyniach aj cez zvolenú literatúru (podľa názvu a autora). Okrem tradičného zoznamu najdlhších a najhlbších jaskýň budú k dispozícii aj prehľadné zoznamy jaskynných systémov, ľadových,

Najdlhšie jaskyne:

	Dĺžka v m:	Geomorfologická jednotka:
1. Demänovský jaskynný systém	40 812	Nízke Tatry, Demänovské vrchy
2. Mesačný tieň	31 840	Tatry, Vysoké Tatry
3. Systém Stratenskej jaskyne	23 670	Spišsko-gemerský kras, Slovenský raj
4. Jaskyňa mŕtvych netopierov	21 042	Nízke Tatry, Ďumbier
5. Štefanová 1	14 834	Nízke Tatry, Demänovské vrchy

Najhlbšie jaskyne:

	Hĺbka v m:	Geomorfologická jednotka:
1. Systém Hipmanových jaskýň	499	Nízke Tatry, Demänovské vrchy
2. Javorinka	480	Tatry, Vysoké Tatry
3. Mesačný tieň	451	Tatry, Vysoké Tatry
4. Skalistý potok	376	Slovenský kras, Jasovská planina
5. Jaskyňa mŕtvych netopierov	324	Nízke Tatry, Ďumbier

nekrasových, zaniknutých jaskýň, ale aj jaskýň ako národných prírodných pamiatok, verejnosti voľne prístupných, či akoukoľvek formou sprístupnených. V detailnom pohľade informácie pre širokú verejnosť len mierne presiahnu množstvo obsiahnuté v klasickom Zozname jaskýň s údajmi o polohe (na úrovni katastra), veľkosti jaskyne, genéze, geomorfológii, geológii, klimatológii, ochrane a prieskume jaskyne. Okrem toho budú doplnené o vybrané obrazové informácie, fotografie, plány a dokumenty. Na druhej úrovni prístupu by sa v aplikácii mali dať zobrazovať rozšírené informácie o polohe vchodov do jaskýň formou GPS súradníc a GIS vrstvy, ďalej fotografie, mapy, a iná súvisiaca dokumentácia, ktorá by mala byť uložená a zálohovaná na vzdialenom serveri. Bolo by vhodné mať tiež možnosť ďalšieho triedenia informácií o jaskyniach podľa ďalších rozšírených parametrov, ako sú napríklad archeologické vrstvy, antropologické

Činnosť knižnice

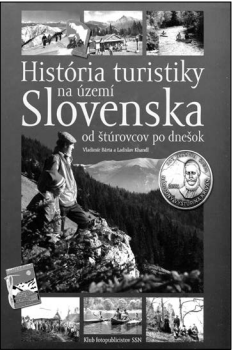
Miroslava Nekorancová

Rozsiahlou rekonštrukciou prebehlo nielen múzeum, ale aj všetky jeho úseky. Jedným z nich je aj špecializovaná knižnica, ktorá od roku 2015 funguje opäť v bežnom režime. Vystavenie čitateľského preukazu je naďalej bezplatné. Okrem výpožičných služieb poskytuje knižnica aj rešeršné a reprografické služby. Knižničný fond je umiestnený v troch zreštaurovaných miestnostiach s voľným výberom literatúry, čitateľom je k dispozícii študovňa. Knižnica je prístupná pre pracovníkov múzea každý deň a pre verejnosť v pondelok a vo štvrtok v čase od 8.00 do 15.30 hod. V súčasnosti knižničný fond tvorí viac ako 24 000 knižničných jednotiek. Samostatný fond zbierky starých tlačí do roku 1918 vznikol zhromaždením 638 ks publikácií. Knižnica naďalej pokračuje vo výmene literatúry s partnermi z vyše 20 krajín, napríklad s Japonskom či s Nórskom. Najintenzívnejšia výmena je s Českou republikou, s Maďarskom a Poľskom. Výmenou za literatúru vydanú múzeom získavame periodiká a monografie z rôznych vedných odborov nielen z oblasti ochrany prírody a jaskyniarstva, ale aj geologické, botanické či muzeálne publikácie. V minulom roku pribudli do fondu knižnice mnohé zaujímavé tituly. Napríklad informačne bohatá, vyše tisícstranová *Ottova encyklopédia húb* od Ladislava Hagara; *História turistiky na území Slovenska od Štúrovcov po dnešok* od Vladimíra Bártu a Ladislava Khandla; *Encyclopaedia Beliana, 7. diel*; *Dejiny lesníctva na Slovensku* od Viliama Stockmanna či zaujímavá publikácia o tvorbe diorám *Szenarien und Illusion – Geschichte, Varianten und Potenziale von Museumsdioramen*.

Priestory knižnice. Foto: J. Oravec

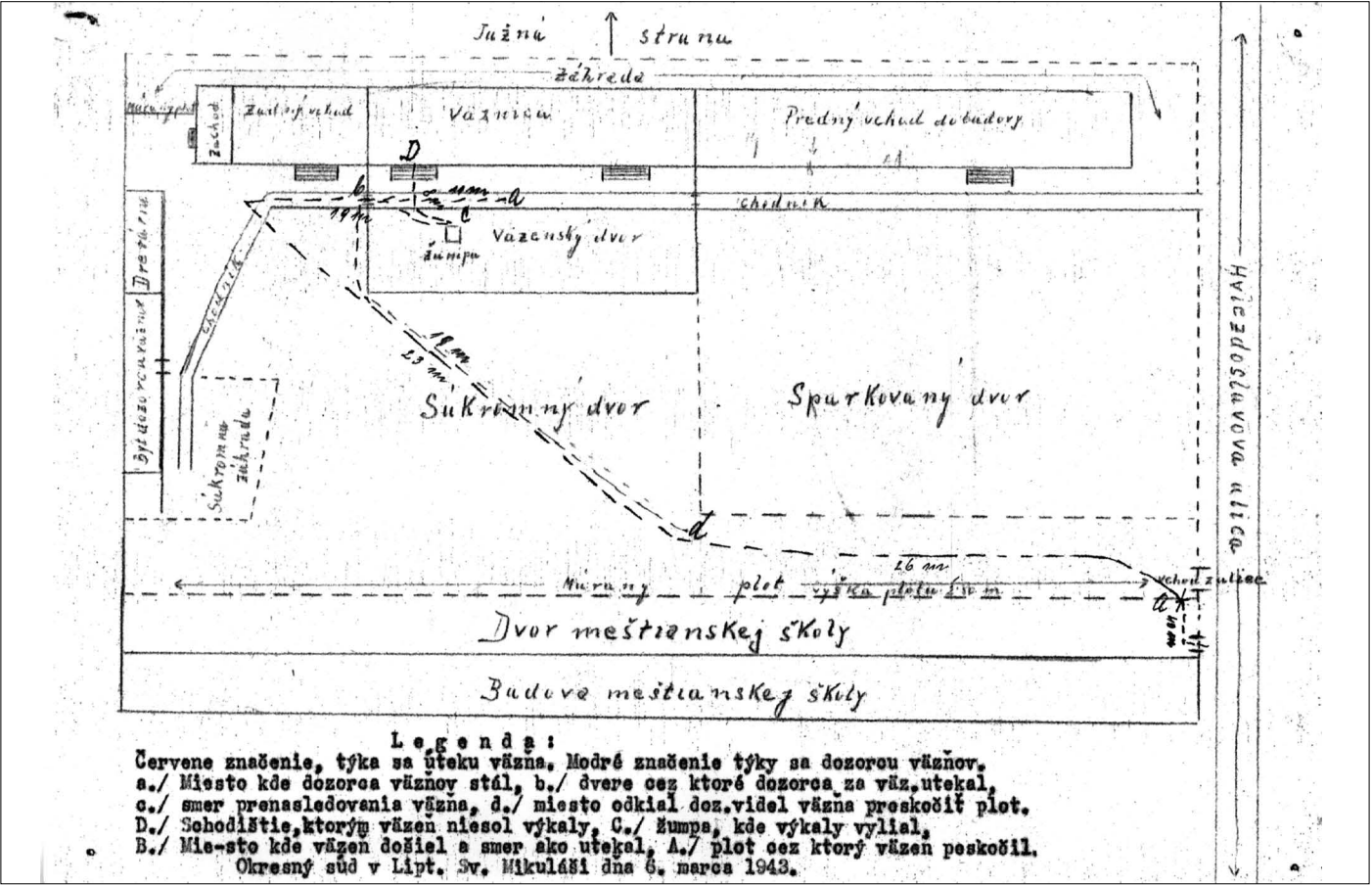
a paleontologické nálezy, druhy sintrovej výzdoby, ale napríklad aj úrazy, ktoré sa v jaskyniach stali v priebehu druhej polovice 20. storočia. Problém nedostatku „kufríkov“ pre ľubovoľné parametre vyhľadávania, by vyriešilo „fulltextové“ vyhľadávanie na základe kľúčových slov naprieč celým obsahom databázy a následné generovanie zoznamov jaskýň. Čo sa písomných archivovaných dokumentov týka, v budúcnosti nás čaká OCR prevod dokumentov z grafického formátu (jpg) na zamknutý formát textový (pdf), ktorý nielenže umožní vyhľadávanie kľúčových slov v texte, ale zároveň bude šetriť miesto na disku servera. Treťou úrovňou prístupu by malo byť oprávnenie pre úpravu a tvorbu databázy. Úlohou pre správcov obsahu databázy v rámci SMOPaJ a SSJ ostáva dopĺňať jej obsah informáciami z dokumentačných materiálov z prieskumu, zo správ o činnosti dobrovoľných jaskyniarov z radov SSS ich webstránok a literatúry.

Čriepky z histórie budovy múzea – ako to bolo počas vojny

Zuzana Šimková

Počas vojny v budove bývalého jezuitského kláštora sídlil okresný súd. K budove prináležala aj záhrada, park, väzenský dvor a byt dozorcovi väznice s príľahlým súkromným dvorom (všetky tieto priestory sa nachádzali v okolí budovy približne v medziach súčasného pozemku). V suteréne boli pivnice, ktoré sa prenajímali záujemcom z radu zamestnancov súdu, ale aj miestnym obchodníkom. Na prízemí bola v priestoroch od dnešného sekretariátu zhruba po polyfunkčnú miestnosť situovaná väznica. Tvorilo ju 6 ciel, v tom čase mala kapacitu 21 postelí. Do väznice viedol samostatný vchod, ktorý ústil do malého ohradeného väzenského dvora so žumpou. V ostatných priestoroch budovy sa na prízemí a prvom poschodí podľa domovného výkazu nachádzali kancelárie súdu, archívne miestnosti, pojednávacia sieň, čakáreň, chodby, sklad, kancelária úradu okresnej starostlivosti o mládež, záchody a vo východnej časti prvého poschodia bol súkromný byt (pravdepodobne na mieste kancelárií dnešného ekonomického oddelenia SMOPaJ), prenajímaný spravidla prednostovi súdu. Od roku 1939 bol však nevyužitý, keďže vtedajší prednosta Dr. J. Svoboda odišiel pracovať do Protektorátu Čiech a Moravy a o ďalší prenájom bytu nebol záujem. Jednak preto, že odchodom Čechov po vyhlásení Slovenského štátu a Protektorátu Čiech a Moravy v roku 1939 sa v meste uvoľnilo viacero vhodnejších bytov, jednak preto, že išlo o byt v starej budove, ktorá „...je veľmi stará, z kameňa, s hrubými múrmi, k úradovaniu nesúca a aj nezdravá, veľmi ošarpaná s vysokými nákladmi na opravu...“ Zamestnanci súdu neboli veľmi spokojní so životnými podmienkami, ktoré v starej budove panovali. Sťažovali sa na zlé hygienické podmienky najmä v kanceláriách umiestnených na prízemí, ktoré boli opísané ako vlhké, tmavé, ohrozujúce zdravotný stav zamestnancov. O problémoch svedčia informácie o využití a stave budovy, ktorú podal v roku 1939 vedúci okresného súdu na základe vyzvania Prezídia Hlavného súdu v Bratislave. Prednosta súdu navrhuje, aby sa do nevyhovujúcich priestorov na prízemí budovy presťahoval archív z prvého poschodia a do vyprázdnených priestorov a zároveň do priestorov súkromného bytu, o ktorý nebol záujem, presťahovali úradovne z prízemia. Tu sa prvýkrát objavuje návrh, aby boli miestnosti súdu ponúknuté Liptovskému múzeu (išlo o Múzeum slovenského krasu), v tom čase sídliacemu v prenajatých miestnostiach okresného úradu a okresný súd presťahovať do budovy Považských kasární v Liptovskom Sv. Mikuláši. Múzeum slovenského krasu neustále bojovalo s nedostatkom priestoru pre svoje zbierky ako aj s hrozbou vysťahovania a tento návrh je prvým návrhom na riešenie situácie, ktorý bol však zrealizovaný až o 10 rokov neskôr. Prezídium krajského súdu v Ružomberku v januári 1940 oznámilo, že so súhlasom ministra pravosúdia povoľuje zmeny v umiestnení kancelárií na okresnom súde. Sťahovanie do inej budovy sa zatiaľ nerealizovalo.

Plánik budovy súdu a okolia s vyznačením únikovej cesty väžňa J. Šefčíka. Zdroj Štátny archív v Bytči – pobočka Liptovský Mikuláš

Napriek daniu vo svete plynul život na Okresnom súde v Liptovskom Sv. Mikuláši pomerne pokojne. Situácia sa začala postupne dramatizovať koncom roku 1943. Dokazuje to list stavebno-technického oddelenia Župného úradu v Ružomberku, kde na základe zmocnenia Ministerstva dopravy a verejných prác je okresnému súdu zadaná úloha zriadiť protiletectký kryt. Spoločnosť sa pripravovala na najhoršie. Za najvhodnejšie priestory na vybudovanie takéhoto krytu sa určili pivnice pod budovou. Vzhľadom na podmienky vybudovania úkrytu bola vypovedaná zmluva o prenájme týchto priestorov, ktorú mal s okresným súdom miestny veľkoobchodník s miešaným a koloniálnym tovarom I. Schavernoch. S príslušnými prácami bolo treba začať ihneď a urýchlene tak, aby boli dokončené do 21 dní. Úkryt mal slúžiť v prípade potreby pre 50 osôb z okresného súdu a 120 osôb z okresného finančného riaditeľstva, ktoré sídlilo vo vedľajšej budove (dnes Okresné riaditeľstvo policajného zboru). Kolaudácia vybudovaného krytu prebehla 12. 2. 1944. Zatiaľ nevieme, koľkokrát bol úkryt skutočne využitý, ale že sa využíval nám potvrdil starší pán, sedemdesiatnik, ktorý navštívil naše múzeum v júni 2014 počas Dňa otvorených dverí. Keď prechádzal suterénom, zaspomínal si, že tam nie je prvý raz. Pamätal si, že sa tam ako dieťa ukrýval s príbuznými cez druhú svetovú vojnu.

Asi mesiac pred začiatkom Slovenského národného povstania zaslalo Prezídium ministerstva pravosúdia všetkým slovenským súdom tajný dokument – evakuačné smernice, na základe ktorých sa mali vypracovať evakuačné plány pre súdy a úrady verejnej obžaloby. Okresný súd v Liptovskom Sv. Mikuláši sa stal evakuačným miestom pre viaceré súdy z miest na východe Slovenska. Bolo potrebné nájsť dostatočné a bezpečné priestory pre súdne spisy, listiny, pozemkové spisy, pečate, testamenty a ďalšie dokumenty ako i cenné veci z okresných a krajských súdov v Prešove, Sabinove, Levoči a ďalších východoslovenských miest. Bolo treba tiež zabezpečiť evakuáciu i ubytovanie pre zamestnancov súdov a ich rodinných príslušníkov. Samotná evakuácia prebiehala na prelome rokov 1944 a 1945, keď na Okresný súd v Lipt. Sv. Mikuláši postupne prichádzali žiadosti na uloženie materiálu privezeného z ohrozených oblastí. V priebehu januára sa hlásili na súde v Liptovskom Mikuláši evakuovaní zamestnanci súdov z Levoče, Spišského Podhradia, Gelnice. K navráteniu evakuovaných dokumentov dochádzalo postupne až po skončení vojny.

Po vypuknutí SNP až do skončenia druhej svetovej vojny bola situácia veľmi napätá. Oproti predošlým rokom agenda súdu poklesla. Na istý čas prestala fungovať pošta, doprava. Stránky i svedkovia sa nedostavovali na súdne pojednávania, nereagovali na predvolania, keďže sa obávali o bezpečnosť. V týždni od 4. do 9. septembra sa na súde vôbec neúradovalo. Predsedníctvo vlády Slovenskej republiky vydalo 14. septembra 1944 nariadenie, že „...sa má okamžite prikrčiť k preskúmaniu spoľahlivosti štátnych a verejných zamestnancov so zreteľom k povstaleckému hnutiu, ktoré koncom augusta vypuklo na Slovensku...“. Šéfovia ústredných úradov mali zistiť a hlásiť mená štátnych a verejných úradníkov a zamestnancov, ktorí prešli k partizánom alebo povstalcovi, v kritickom čase sa nachádzali na území ovládanom povstalcami, alebo sa slovom či skutkom prejavili ako sympatizanti k povstaleckému hnutiu. Na župných úradoch mali byť zriadené tzv. legitimačné komisie, ktorých úlohou bolo podozrivých zamestnancov vyšetriť. Ich členmi boli príslušní šéfovia ústredných úradov, župný predseda Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, župný inšpektor Hlinkovej gardy, v prípade zamestnanca nemeckej národnosti župný predseda Deutsche Partei (DP) a župný veliteľ Freiwillige Schutzstaffel (FS). Okrem toho boli všetci štátni zamestnanci Slovenskej republiky povinní podpísať tzv. Osvedčenie, v ktorom vyjadrujú svoju vernosť a oddanosť Slovenskému štátu, poslušnosť jeho predstaviteľom a zatracujú akúkoľvek činnosť namierenú voči štátu. V zmysle týchto nariadení boli Župnému úradu v Ružomberku poslané oznámenia o dvoch zamestnancoch Okresného súdu v Liptovskom Sv. Mikuláši. Jeden sa v čase vypuknutia povstania nachádzal na návšteve vo Veľkej Bytči, keďže sa však prerušilo vlakové spojenie, nemohol sa vrátiť domov a o jeho ďalšom pobyte alebo činnosti nemali informácie, druhý nenastúpil do služby kvôli obavám o svoju bezpečnosť ako i bezpečnosť svojej rodiny, vzhľadom na jeho náboženské vyznanie.

Od 2. decembra 1944 do 20. januára 1945 boli priestory väznice v budove okresného súdu zabrané pre potreby nemeckej brannej moci. Front sa blížil k hraniciam Liptova. Na základe rozkazu miestneho veliteľstva nemeckého vojska v januári 1945, sprostredkovaného Okresným úradom v Liptovskom Sv. Mikuláši boli zamestnanci úradov povinní zúčastňovať sa kopania zákopov. Za okresný súd boli na tieto práce predsedom okresného súdu Dr. E. Slamkom určení siedmi mužskí zamestnanci, ktorí sa mali prác zúčastňovať v dvoch pracovných skupinách striedavo od 27. januára. Vybratí pracovníci sa mali každý deň o 6. 45 ráno hlásiť pred Ortskommandom (miestnym veliteľstvom nemeckého vojska) v pracovnom úbore s vlastným náradím (ak nemali vlastné, bolo povinnosťou slovenského vojenského veliteľstva zabezpečiť ho). Pracovalo sa do večera. Neuposlušnosť rozkazu by malo negatívny dopad na osudy všetkých obyvateľov Liptovského Sv. Mikuláša, bez ohľadu na vek alebo pohlavie, ktorí mali byť v takomto prípade odvečení na práce. Od 30. januára až do 6. apríla sa na súde neúradovalo vôbec, pretože stránky sa nedostavovali a dochádzanie personálu do zamestnania bolo životu nebezpečné.

Presné zmienky o škodách počas oslobodzovania Liptova vo vzťahu k budove nemáme, dozvedáme sa to až z povojnových dní. V júni 1945 nariadilo Povereníctvo pre pravosúdie všetkým okresným súdom a správam väzníc vypracovať správu, kde sa mali špecifikovať škody spôsobené pobytom nemeckých vojenských jednotiek, prípadne Gestapa alebo jednotiek SS v týchto úradoch. V odpovedi Okresného súdu v Liptovskom Sv. Mikuláši boli škody vyčíslené na 749 korún a väčšinou sa jednalo o spotrebu uhlia, odcudzenie uterákov, resp. posteľných plachiet (použité vojakmi na onuce) a podobne. Horšie škody boli spôsobené počas samotných bojov o mesto, ktoré trvali takmer dva mesiace a skončili 4. apríla 1945. V ozname predsedníctvu Okresného národného výboru v Liptovskom Sv. Mikuláši sa špecifikujú spôsobené škody (v celkovej sume asi 75 000,- Ks): cca 400 rozbitých okenných tabúľ, poškodenie okenných rámov, poškodenie stien zásahom črepín, rozbité železné dvere na ohrade súdnej budovy, strata 4 písacích strojov a väzenských prikrývadiel. Už 2. mája žiadal predseda okresného súdu Dr. E. Slamka okresný národný výbor o začatie opráv škôd na budove – opravu plechom pokrytej strechy, v ktorej boli dva otvory spôsobené delostreleckými zásahmi a ktorými prenikala dažďová voda do miestností a zasklenie porozbíjaných oblokov. Postupne bolo treba opravovať ďalšie nedostatky – prasknutú vodovodnú rúru, ktorá v prízemí nadväzovala na potrubie vedúce zo susednej

budovy meštianskej školy, kachľovú pec, okolo ktorej horelo a zničila sa časť jednej miestnosti, schátralú budovu drevárne, z ktorej mizlo palivo určené na vykurovanie budovy súdu, atď. V máji 1945 zaslaľ Okresný národný výbor súdu žiadosť o poskytnutie pracovníkov na kopanie hrobov pre padlých bojovníkov na miestnom Vrbickom cintoríne. Oslovovaní boli pracovníci viacerých úradov v meste v zmysle uznesenia Slovenskej národnej rady, no i s ohľadom na „verejný zdravotný záujem“. Podľa pracovného výkazu sa zo súdu týchto prác zúčastnili počas šiestich dní piati zamestnanci. Pracovali 10 hodín denne. Trvalo ešte niekoľko nasledujúcich mesiacov, kým sa život v úrade dostal do bežných koláží. Postupne, od mája sa začala spracúvať agenda, hoci ešte stále pretrvávali ťažkosti s predvolávaním stránok, keďže nefungovala doprava. Mnoho pojednávani bolo odročených pre neprítomnosť advokátov a verejného notára.

Zaujímavosti z väzenia:

Vo februári 1943 došlo k úteku väžňa. Počas ranného upratovania sa podarilo väžňovi J. Šefčíkovi poľskej národnosti, ktorý bol vyšetrovaný kvôli pašovaniu koňa z Poľska na Slovensko, utiecť. Väzeň vylieval vedro s výkalmi do výkalovej jamy na ohradenom väzenskom dvore určenom na prechádzky väzňov. Od dozorcú J. Bokora sa pýtal na záchod umiestnený zvonku pri východnej stene budovy súdu, mimo väzenského dvora. Väzenský dozorca práve prepúšťal iného väžňa. J. Šefčík využil chvíľu nepozornosti a ušiel cez súkromný dvor dozorcú a dvor patriaci susediacej meštianskej škole smerom k železničnej trati. Napriek snahe dozorcú sa väžňa nepodarilo dolapiť. Proti súdnemu zriadencovi J. Bokorovi bol následne vedený disciplinárny súd pre zavinenie úteku väžňa a v júni 1943 bol odsúdený na peňažný trest 200,- Ks ev. 4 dni väzenia s podmienkou na jeden rok.

Úlohou súdneho zriadenca, ktorý mal na starosti, väznicu bola aj príprava stravy pre väzňov. Jedlo sa podávalo trikrát denne a bolo veľmi jednoduché. Mäso mali väzni len raz týždenne v nedeľu, väčšina stravy pozostávala z rôznych polievok, prípadne kaší.

V roku 1943 sa v porovnaní s predchádzajúcim obdobím rozšíril počet prípadov ochorení na škvrnitý týfus, najmä na východnom Slovensku. Podľa opisu vydanom Štátnou pohotovosťou proti nákazlivým chorobám „...väčšina chorých

sú cigáni, tuláci, žobráci a iné asociálne živly, ktoré sú aj častými hosťami väznice“. V nariadení stálo, že v záujme zdravotnej bezpečnosti všetkých štátnych úradníkov pracujúcich na súdoch a vo väzniciach, musia jednotlivca, ktorého príjmu do väznice, vykúpať, šatstvo odvšiviť v parnom desinfektore a pri silnej zavšivavenosti oholiť celé telo. V odpovedi mikulášskeho súdu sa dozvedáme, že v tunajšej väznici sa nenachádza ani vaňa, ani parný dezinfektor a počet väzňov každým dňom stúpa. Vyskytol sa aj prípad silne zavšivaveného väžňa (žobraka), ktorý bol častým hosťom tunajšej väznice. Tento musel byť vyzlečený, umytý a odvšivený, no keďže šatstvo nebolo možné dezinfikovať, muselo sa spáliť a väžňovi darovali iné šaty zamestnanci. V poslednej dobe museli byť steny v jednotlivých celách väznice oškrabané a nanovo vybielené, lebo po nich liezli vši. No prípad škvrnitého týfusu sa tu nevyskytol. Potreba zabezpečiť pre mikulášsku väznicu hygienické prostriedky v tých dňoch prudko rástla, keďže bol silný prílev väzňov najmä z radov cudzincov a pašerákov, ktorí sa dlhodobo ukrývali v lesoch a teda nemali možnosť očisty a boli špinaví.

Literatúra

Štátny archív v Bytči – pobočka Liptovský Mikuláš, Fond OSLM, Prez. spisy, K-1. Štátny archív v Bytči – pobočka Liptovský Mikuláš, Fond OSLM, Prez. spisy, K-2. Štátny archív v Bytči – pobočka Liptovský Mikuláš, Fond OSLM, Prez. spisy, K-3. Štátny archív v Bytči – pobočka Liptovský Mikuláš, Fond OSLM, Prez. spisy, K-4

1

K Prez.22627

22/39

Prac. 8

22/43

Skusná tabuľka

pre výpočet ceny dávky jedla na rok 1944 vo väznici okresného súdu v Lipt. Sv. Mikuláši.

Jedálny lístok:

Raňajky:

Pondelok: čistá zapražená pol.

Útorok: -"-

Streda: -"-

Štvrtok: -"-

Piatok: -"-

Sobota: -"-

Nedeľa: čierna káva

Obed:

chlebová polievka, zemiaková kaša

zeleninová polievka, zemiaky masené

zapražená polievka s masenými sližami

polievka z kostí s mlyn.výr.,krupová kaša

kapustná polievka, kysnuté knedle s makom

rajčinová polievka s ryžou, zemiaky na kyselo

hovädzie pol.so sližami, hovädzie mäso so zapraženou fazuľou

Večera:

fazuľová polievka

zapražená mrkva

zemiakový guláš

hrachová polievka

zemiaková kaša s krmami

cesnaková pol.s chlebom

bryndza

Množstvo potravín, ktoré sa spotrebujú na prípravu jedál, v jedálnom lístku uvedených, pre 10 väzňov na 7 dní.

Potravina	Množstvo v gr.	Cena jedno-tlivo Ks	Cena ú-hrnom Ks h	Potravina	Množstvo v gr.	Cena jedno-tlivo Ks	Cena ú-hrnom Ks h
kavová náhražka	60	10.-	6.-	kvasnice	10	28.-	0.15
bobkový list	0'04	24.-	0.16	majorán	2'4	65.-	0.15
bryndza	700	40.-	17.50	mak	800	18.-	5.40
cesnak	20'4	12.-	1.70	mast/ceres/	22.10	35.20	77.35
cibuľa	920	3.80	3.49	mlieko dl	6	3.-	0.18
sukor	340	6.80	2.31	mlyn.výrobok	300	4.60	2.58
dyňa /tekvica/	--	--	---	mrkva	600	5.-	3.-
fazuľa	2400	6.-	14.40	múka biela /2/	3700	4.60	17.02
hrach	400	7.-	2.80	múka čierna /5/	2600	2.60	6.76
chlieb čierny	1060	2.40	2.54	ocot	6'05	5.40	0.32
kapusta	1500	1.20	1.80	paprika	4	60.-	0.24

Ukážka jedálneho lístka väzňov vo väzení Okresného súdu v Liptovskom Sv. Mikuláši. Zdroj Štátny archív v Bytči – pobočka Liptovský Mikuláš

Osudy Múzea slovenského krasu počas druhej svetovej vojny

Zuzana Šimková, Iveta Chomová

Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva (SMOPaJ) v Liptovskom Mikuláši bolo založené v roku 1930 ako Múzeum slovenského krasu (MSK). Fungovalo ako spolok spravovaný kuratóriom. Za správcu zbierok a kustóda bol menovaný prof. Ján Volko-Starohorský. Od začiatku svojej existencie bojovalo múzeum s nedostatkom priestorov pre umiestnenie zbierok. Prvé priestory poskytol múzeu do prenájmu Okresný úrad v Liptovskom Mikuláši v troch miestnostiach v severnej časti prízemia bývalého Župného domu. V tejto budove prečkalo múzeum i vojnové roky. O činnosti sa dozvedáme najmä zo zápisníc zo stretnutí kuratória, no zápisy z vojnových rokov sú len sporadické. Viac svetla prinášajú informácie z rokov krátko pred vojnou a po jej skončení. Udalosti súvisiace s druhou svetovou vojnou priamo zasiahli do diania v múzeu i do osudu jeho kustóda už v roku 1938. Po viedenskej arbitráži a zabratí južných častí Slovenska sa v tomto roku dostala do Múzea slovenského krasu tzv. Domická zbierka. Predstavoval ju súbor predmetov a nálezov získaných z jaskyne Domica. Domica bola objavená v roku 1926 Jánom Majkom. Je to významná archeologická lokalita s početnými archeologickými nálezmi z obdobia neolitu. Klub československých turistov (KČST) v roku 1930 vybudoval nový vchod do jaskyne a v roku 1932 ju sprístupnil verejnosti. Vedľa jaskyne bola postavená chata a Krasová komisia KČST sa podujala vybudovať tu i domické múzeum prezentujúce zbierky a informácie o jaskyni a jej najbližšom okolí. Keďže Domica sa nachádza na území, ktorého sa Československo muselo vzdať, v snahe o záchranu zbierky bolo Múzeum slovenského krasu požiadané, aby sa jej ujalo. V roku 1938 boli predmety z Domice prevezené do Liptovského Mikuláša. Okrem toho v tom čase múzeum získalo i Alexyovskú zbierku a situácia s chýbajúcimi vhodnými priestormi už bola neúnosná. Predsedníctvo Klubu slovenských turistov a lyžiarov žiadalo Okresný úrad o poskytnutie ďalších miestností v budove a žiadosť ako „oprávnenú a v záujme slovenskej národnej veci“ podporilo aj Okresné veliteľstvo Hlinkovej gardy. V roku 1939 sa konečne múzeu podarilo získať v západnom krídle na prízemí Župného domu ďalšie tri miestnosti a po presťahovaní obecnej knižnice jednu miestnosť navyše, spolu 7 miestností (Lalkovič 1981b, s. 51). Táto skutočnosť bola síce v danej situácii vítaná, no samotný problém neriešila, keďže otázka uloženia pôvodných zbierok zostala nezodpovedaná. Pokusy o získanie samostatnej budovy neboli úspešné. V roku 1943 dokonca bolo múzeum vyzvané, aby vyprázdnilo všetky užívané priestory pre potreby niektorých úradov. Situácia sa stabilizovala až po zásahu Zväzu slovenských múzeí (ZSM) a vysťahovanie sa nerealizovalo, dokonca boli získané ďalšie dve miestnosti na prízemí budovy (Lalkovič 1981a, s. 22). Opätovne sa otázka umiestnenia zbierok a vhodných priestorov pre potreby múzea otvorila po skončení vojny. Po ďalších rokoch hľadania riešení v podobe snáh o výstavbu dočasných provizórnych prístreškov či plánov výstavby úplne novej budovy sa podarilo získať budovu bývalého okresného súdu, niekdajší jezuitský kláštor, kde múzeum sídli od roku 1949 dodnes. Kuratórium Múzea slovenského krasu počas vojnových rokov od roku 1939 do roku 1946 takmer nezasadalo. O práci a aktivitách múzea sa dozvedáme až v povojnovom období zo správ kustóda profesora J. Volku-Starohorského a zápisníc od roku 1946. Tie konštatujú útlm činnosti spolku, absenciu členských príspevkov od 14. marca 1939, stratu zoznamu členov spolku a minimálne príjmy zo vstupného, keďže miestnosti boli preplnené zbierkami. Z návštevnjej knihy vyplýva, že v roku 1944 navštívilo expozíciu 222 návštevníkov, v roku 1945 len 5. Rovnako o škodách spôsobených bojmi sme informovaní na základe zachovaných povojnových žiadostí o podporu, adresovaných rôznym inštitúciami. Škody boli vyčíslené na 660 000 Kčs a obsahovali náklady na zasklenie okien na budove, opravu zničených a zadováženie nových vitrín. Poškodenie zbierkových predmetov, ktoré utrpeli i sťahovaním a pobytom v nevhodných priestoroch z celkovej sumy činilo 500 000 Kčs. Naproti tomu do roku 1944 napriek pretrvávajúcim ťažkostiam s nedostatkom priestorov pre uloženie zbierok vydavateľská a odborná činnosť v múzeu neustávala a bola zastrešovaná najmä osobou profesora J. Volku-Starohorského. V rokoch 1940 – 1945 vydalo MSK 10 vedeckých titulov prevažne z oblasti geológie a ochrany prírody. Profesor J. Volko-Starohorský ako kustód múzea, ale najmä geológ, trávil mnoho času v teréne, venoval sa štúdiu zosuvu svahov, zúčastnil sa i archeologického výskumu Kostola sv. Mikuláša na námestí v Liptovskom Mikuláši, ktorý v roku 1943 viedol prof. V. Budinský-Krička. Popritom sa angažoval i v múzejných záležitostiach, v roku 1939 bol zvolený za člena muzeálnej rady Zväzu slovenských múzeí a vo zväze pôsobil po celé obdobie 1940 – 1945. Zúčastňoval sa na kurzoch a zjazdoch Zväzu v rokoch 1941 – 43. Na prvom kurze pre správcov a kustódov múzeí a konzervátorov vo februári 1941 v Martine už prednášal jeho účastníkom o ochrane prírodných pamiatok. III. zjazd Zväzu slovenských múzeí sa konal v Liptovskom Mikuláši, Ružomberku a Dolnom Kubíne v júli 1943 a prof. J. Volko-Starohorský účastníkov zjazdu sprevádzal v demänovských jaskyniach a prednášal im o prírodnom bohatstve Liptova. Súčasťou programu bola i návšteva

J. Volko-Starohorský v expozícii MSK v priestoroch bývalého Župného domu

Na všetkých podaniach
v tejto veci treba uviesť:

Cís. C 80/48

1

Predvolanie.

(Týmto predvolaním sa na súde preukáže!)

Pán

Ján Volko - Starohorský, profesor v.v.

v Lipt.Sv.Mikuláši

Žalujúca strana: Klub slovenských turistov a lyžiarov v Lipt.Sv. Mikuláši, zast. Gustavom Nedobrým, Dr.Arnoštom Zabkay, adv. v Žiline,

zastúpená

Žalovaná strana: Ján Volko Starohorský, profesor v.v. správca sbierok Muzea Slovenského Krasu v Lipt.Sv.Mikuláši

zastúpená ./.

o vydanie zariadenia a sbierok Krasového muzea jaskyne Domice a príd

Termín na úvod sporu a na pojednávanie vo veci samej v dôsledku

žalobného spisu určuje súd

na 31. mája 1948 o 9 hodine dopoludnia,

do miestnosti čísl. 8. tohto súdu.

Súd vyzýva strany, aby pod zákonnými následkami, uvedenými na druhej strane predvolania, prišli na toto pojednávanie zastúpené svojimi zmocnenými advokátmi.

Strany nech prinesú na pojednávanie pôvodné listiny, vzťahujúce sa na spor, a – nakoľko možno – aj iné dôkazy najmä nech privedú svojich svedkov.

Okresný súd v Lipt.Sv.Mikuláši, odd.I.,

dňa 5. apríla 1948.-

UDr. VLADIMÍR TARNOCI

Za správnosť vyhlásenia

vedúci kancelárie.

548. Obč. Predvolanie v dôsledku žalobného spisu v konaní na okresnom súde v zmenkovom alebo inom spore, ak hodnota predmetu sporu prevyšuje Kčs 2.000. § 142 ods. 2 Osp.

Skl. čís. 317

Naklad. družstvo, Prešov — 3528.47

26

Sinter 24

MSK. Ako kustód sa J. Volko-Starohorský zúčastnil aj na prvom povojnovom Zjazde slovenských múzeí 20. decembra 1945 v Žiline, kde bol opätovne zvolený za člena muzeálnej rady. V júni 1946 sa ešte zúčastnil kurzu Zväzu českých múzeí pre muzeálnych pracovníkov z Moravy a Slovenska v Prahe, no ďalej už na zasadnutiach muzeálnej rady ZSM chýba.

Po skončení vojny sa znova riešila otázka Domickej zbierky. Ústredie Klubu slovenských turistov a lyžiarov (KSTL) požiadalo o jej vrátenie. Kuratórium prerokovalo žiadosť na svojom zasadnutí v januári 1947 a prejavilo ochotu ich vrátiť. Keďže však zameranie múzea prešlo počas vojnových rokov istým vývojom a postupne sa menilo z vlastivedného miestneho múzea na múzejnú inštitúciu zameranú na skúmanie krasových javov so zámerom obsiahnuť celé územie Slovenska, žiadajú jeho zástupcovia o ponechanie celej Domickej zbierky alebo aspoň jej časti v Múzeu slovenského krasu.

V odpovedi KSTL sa dozvedáme, že je aj v ich záujme podporiť expozíciu venovanú slovenskému krasu, no predsa len žiadajú o vrátenie všetkých predmetov, keďže plánujú znovu otvoriť Domicu. Z korešpondencie cítiť, že názor kustóda J. Volka-Starohorského je jednoznačne odlišný od požiadaviek KSTL, keďže v liste sa spomína ako správca iného stanoviska (ako bolo oficiálne stanovisko kuratória MSK) a v prípade nedodržania sľubu vrátenia exponátov budú považovať celú situáciu za spreneveru do úschovy prevzatých predmetov. K dohode nedošlo celý nasledujúci rok, a tak vo februári 1948 KSTL oznamuje schválenie podania žaloby na „zodpovedných činovníkov“ Múzea slovenského krasu. Žaloba bola podaná a vytýčil sa termín súdneho pojednávania vo veci vydania zariadenia a zbierok Krasového múzea jaskyne Domica na 31. mája 1948. Situácia sa vyhrotila. Na zasadnutí kuratória MSK v apríli 1948 sa prejednával súdny spor a prof. J. Volko-Starohorský rezignoval na svoju funkciu kustóda a správcu zbierok a odovzdal kľúče. Napriek tomu ešte svoj, už skôr osobný, boj nevzdal a podnikol posledný zúfalý, azda trochu tragikomický pokus o ponechanie zbierok v múzeu, ktoré zakladal. Svedčí o tom zápisnica z preberania zbierky, ktoré nemohlo byť zrealizované, pretože tajomníčka múzea Božena Kováčová mala kľúče len od miestností, kde neboli uložené zbierky z Domice. Ako bolo následne uvedené v liste od KSTL: „...kľúčmi, ktoré vám dal k dispozícii bývalý správca zbierok p. prof. Volko-Starohorský, nie je možné miestnosti, kde sa zbierky z Domice nachádzajú otvoriť...“, čiže stiahnutie žaloby bolo odložené, kým sa celá situácia nevyrieši. Spor sa podarilo urovnať, ako informuje zápisnica zo zasadnutia 11. 6. 1948 a KSTL si svoje predmety prevzal s prísľubom, že jednu miestnosť s exponátmi z Domice ponechá MSK. Kuratórium prijalo abdikáciu prof. Volka-Starohorského a snažilo sa zhoršené vzťahy s bývalým správcom zlepšiť vyjadrením vďaka za dovtedajšiu činnosť, prosbou o prajné stanovisko do budúcnosti a myšlienkou vytvoriť v rámci MSK pamätnú izbu venovanú prof. Volkovi-Starohorskému a jeho rodine. Nepoznáme reakciu prof. Volka-Starohorského, ale v ďalších zápisniciach sa už jeho meno nespomína, a zdá sa, že prerušil kontakty s múzeom. Je zrejmé, že sa pokúsil ešte o zaangažovanie nadriadených úradov do celej veci. Usudzujeme tak podľa toho, že o vec sa začalo v júli a opätovne v októbri 1948 zaujímať Povereníctvo školstva a osvetu v Bratislave, ktoré adresovalo Kuratóriu MSK žiadosť o vysvetlenie, keďže sa dozvedeli o odchode správcu z MSK a o odvezení domických zbierok, čo nepokladajú za správne. Požadujú zoznam predmetov z Domice a objasnenie, prečo Povereníctvo nebolo vopred oboznámené o odvezení zbierok. Vo vysvetľujúcom liste Povereníctvu sa nepochybuje, že o situácii referoval prof. Volko-Starohorský: „Vo veci zbierok z domickej jaskyne: Nevieme, ako býv. správca múzea, prof. Ján Volko referoval o týchto zbierkach. Ak však referoval o nich ako o zbierkach Muzea Slovenského krasu, tak vedome tvrdil nepravdu.“ Zároveň bola poslaná žiadosť múzea ústrediu Klubu slovenských turistov a lyžiarov o zostavenie a odovzdanie zoznamu zbierok z Domice, ako aj o kolekciu domických pamätihodností, pričom sa odvolávajú na záväzný sľub KSTL ako i výnos Povereníctva. Vzhľadom na neustávajúce problémy s priestormi a hrozbu vystaňovania k ďalšiemu sťahovaniu predmetov Domice nedošlo a bola umiestnená na svojom pôvodnom mieste v areáli jaskyne. V roku 1958 sa Poradný zbor pre veci jaskýň Povereníctva školstva a kultúry zaoberal otázkou ďalšej existencie krasového múzea pri Domici. Vtedajší majiteľ Domice Turista, n. p., sa o múzeum nestaral, zbierka pustla a bola málo navštevovaná. Riešila sa právna existencia múzea, správa, údržba a preinštalovanie zbierky. Na rokovaní Muzeálnej rady Zväzu slovenských múzeí a predsedníctva Slovenskej speleologickej spoločnosti sa rozhodlo, že Domická zbierka bude v záujme jej záchrany a ďalšieho využitia odovzdaná do Múzea slovenského krasu. Desať rokov po rezignácii prvého kustóda a správcu MSK bol napokon zbierkový fond múzea predsa len obohatený o exponáty z Domice (Lalkovič 1981b).

A photograph of a handwritten document, possibly a museum inventory or correspondence. It features several signatures in cursive script, including one that appears to be 'J. Volko-Starohorský'. The text is written in a historical style, with some words underlined. The document is on aged, slightly yellowed paper.

Literatúra:

LALKOVIČ, M. 1981a. Múzeum slovenského krasu v prehľade jeho 50-ročnej histórie. In: Slovenský kras, 1981, roč. 19, s. 9-39.

LALKOVIČ, M. 1981b. Zbierky múzea a zbierkotvorná činnosť. In: Slovenský kras, 1981, roč. 19, s. 41 – 63.

Archív Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva (ďalej Archív SMOPaJ), fond Múzeum slovenského krasu (ďalej f. MSK) 1930 – 1949.

Archív SMOPaJ, f. MSK 1952 – 1969.

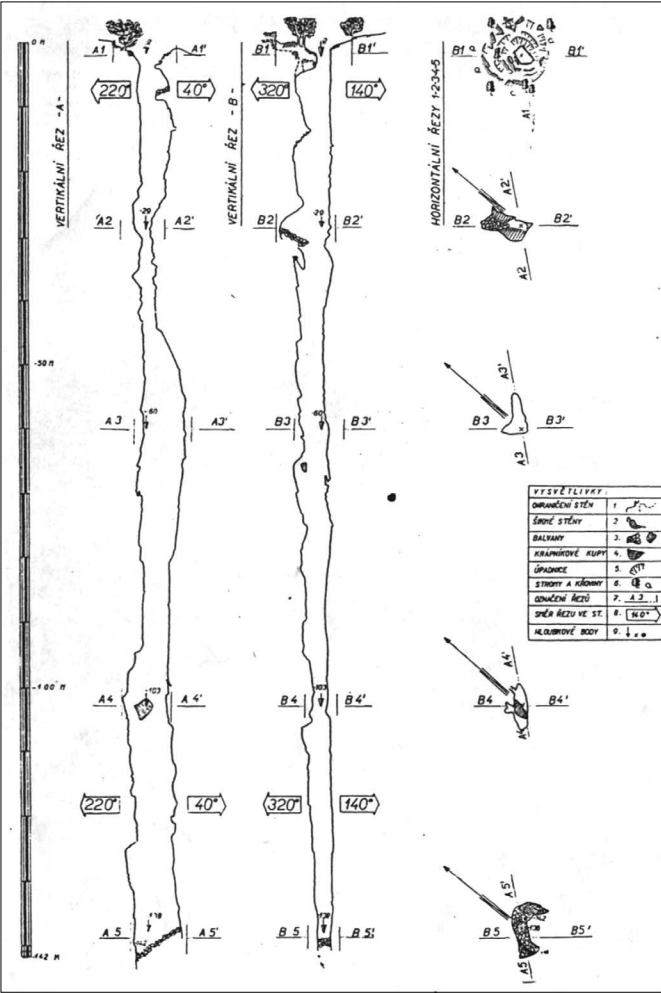
27

Kalendárium

Iveta Chomová

V roku 1885 bola postavená na dne údolia pri Demänovke drevená útulňa. Blízkosť Demänovskej ľadovej jaskyne jej zabezpečovala stálych návštevníkov. Z jedného historického zdroja sa dozvedáme, že po roku vyhorela, podľa druhého podľahla drevokaznej hube. Na jej mieste postavili novú z vápencového kameňa.

V roku 1925 zostúpili do kolmej 142 m hlbkej priepasti Malá Žomboj vojaci rožňavskej posádky. Bol to skutočne nezvyčajný pokus, pretože si spomedzi všetkých vertikálnych jaskýň vybrali hneď tú najťažšiu a najzložitejšiu. Do jaskýň sa väčšinou zostupovalo pomocou banských prostriedkov, napríklad využitím rumpálu alebo kladky.

Výstavná činnosť

EKOFOTOGRAFIA 2015 – 11. ročník medzinárodnej súťažnej výstavy fotografií s ekologickou tematikou

Dňa 20. 11. 2015 o 15.00 hod. sa uskutočnila vo výstavnej sieni Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva vernisáž výstavy jedenásteho ročníka medzinárodnej súťažnej výstavy fotografií EKOFOTOGRAFIA 2016. Organizátormi sú Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva a Mesto Liptovský Mikuláš. Cieľom je poukázať na prírodné zvláštnosti a krásy, rozšíriť poznatky o prírode a krajine a zároveň nabádať verejnosť k úsiliu o zachovanie a ochranu všetkého, čo okolo nás príroda vytvorila. Podujatie možno charakterizovať ako obrazy, ktoré dokumentujú súčasný stav životného prostredia.

Vernisáž výstavy. Foto: L. Zachar

rodná odborná porota na čele s popredným slovenským fotografom Pavlom Kočišom. Ďalšími členmi boli Michal Banaš, Krakow - Poľsko, Marian Béreš, Praha – Česko, Jozef Česla, Stará Ľubovňa a Pavol Staník, Liptovský Mikuláš – Slovensko.

Zo všetkých zaslaných príspevkov odborná porota vybrala 100 najlepších fotografií. Tieto boli vystavené v nových priestoroch Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši a z ktorých tie najlepšie získali ocenenia. Oficiálne bolo udelených 6 cien v oboch kategóriách, hlavná cena Grand Prize a špeciálna cena podľa úspešnosti internetového hlasovania.

Hlavnú cenu súťaže Grand Prize získala fotografia They were once Tree od Tomasza Okoniewskiego z Poľska.

Kategória Krása prírody

- 1. miesto: Boj o teritórium (Dušan Majerník, Janov, SR)
- 2. miesto: Sojky (Radimír Siklienka, Topoľčianky, SR)
- 3. miesto: Keď sneží II. (Vladimír Vlček, Jamník, SR)

Kategória Ekofotografia – negatívne vplyvy

- 1. miesto: Cursed Earth (Ján Murín, Závadka nad Hronom, SR)
- 2. miesto: Keď nebesá hrozia (Miroslav Brtko, Likavka, SR)
- 3. miesto: Apokalypsa 3 (Helena Vangorová, Košice, SR)

Hlasovaním na sociálnych sieťach získala ocenenie fotografia „Free“ od Jána Murína zo Slovenska.

Na vernisáži boli odovzdané ocenenia za najlepšie fotografie. Autori fotografií dostali farebný katalóg výstavy, certifikát o účasti a víťazi súťaže hodnotné ceny. Počas slávnostnej vernisáže riaditeľka Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva doc. RNDr. Dana Šubová, CSc. privítala hostí a všetkých zúčastnených, priblížila prácu fotografov a slávnostne otvorila 11. ročník medzinárodnej súťažnej výstavy fotografií s ekologickou tematikou EKOFOTOGRAFIA 2015. Ako hosť sa prihovril primátor mesta Liptovský Mikuláš Ing. Ján Bicháč, PhD. Člen odbornej komisie Pavol Staník priblížil proces vyhodnocovania súťaže a kurátorka výstavy Mgr. Mária Ošková vyhlásila výsledky rozhodnutia odbornej poroty. Podujatie prezentovalo sto najlepších záberov vrátane ocenených, ktoré si v deň otvorenia prezrelo takmer sto návštevníkov.

Výstavu v priestoroch Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva na Školskej ulici 4 v Liptovskom Mikuláši si mohli milovníci fotografie a krás prírody pozrieť do konca januára 2016. V mesiacoch apríl až máj 2016 boli fotografie prezentované v Nových Zámkoch, kde si ju prezrelo bezmála 200 návštevníkov.

Prostredníctvom záberov nahliadne návštevník do prírody krásnej a mocnej, ale zároveň krehkej a zraniteľnej.

Mária Ošková

Výstava „Ján Majko – objaviteľ jaskýň“ v Mestskom múzeu Sered'

V roku 2015 sme si pripomenuli 115. výročie narodenia a 30. výročie úmrtia jaskyniara Jána Majka, rodáka z Dolnej Stredy – významného slovenského jaskyniara, nestora praktického jaskyniarstva na Slovensku a objaviteľa jaskyne Domica v roku 1926.

Ján Majko spočiatku pracoval ako poľnohospodársky pracovník a od roku 1923 pôsobil ako príslušník finančnej stráže v Hosúsove (dnes Dlhá Ves, okres Rožňava). Objavil niekoľko jaskýň, no azda najviac je jeho meno spájané s jaskyňou Domica, ktorá sa nachádza v Slovenskom krase. Hoci nevyštudoval žiadnu školu, ktorá by sa venovala jaskyniarstvu, nakoniec sa preslávil a bol úspešný práve v tejto oblasti. Aktívne viedol korešpondenciu s mnohými významnými osobnosťami v rámci vtedajšieho Československa, napr. prof. Radimom Kettnerom, Dr. Karlom Absolonom, Dr. Jánom Senešom, Dr. Antonom Droppom, Dr. Jurajom Bárto, Vojtechom Benickým a aj po odchode na dôchodok sa intenzívne venoval písaniu správ zo starších prieskumov a spomienkam.

Viedol príkladnú dokumentáciu a časť jeho objemnej písomnej pozostalosti sa po jeho smrti dostala do Archívu SMOPaJ.

Ján Majko je pravdepodobne jediným, resp. jedným z veľmi mála jaskyniarov v Európe, po ktorých je pomenované školské zariadenie, v jeho rodnej obci je podľa neho pomenovaná základná škola – Základná škola Jána Majku.

Zanechal po sebe bohatú vedeckú a publikačnú činnosť a dodnes je inšpiráciou a príkladom pre svojich nasledovníkov. Pripraviť výstavu o tomto významnom slovenskom jaskyniarovi sa zrodila v hlave p. Márie Dikovej z múzea v Seredi a spoluprácu na jej realizácii si dohodla s Evou Greschovou.

Po náročných prípravách bola vernisáž výstavy 15. decembra 2015 v mestskom múzeu v Seredi. Hlavnými organizátormi výstavy venovanej životu a dielu tohto významného slovenského jaskyniara sú Mestské múzeum v Seredi, Občianske združenie Vodný hrad, Mesto Sered' a Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši.

Výstavu „Ján Majko – objaviteľ jaskýň“ slávnostne otvorila vedúca Mestského múzea Sered' Mária Diková a návštevníkom sa postupne prihovorili: autor knihy o živote a práci Jána Majku Ing. Marcel Lalkovič, zo Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši Ing. Peter Holúbek, doc. RNDr. Pavel Bella, PhD. zo Správy slovenských jaskýň, jaskyniari Gabriel Lešinský a Zbynek Valenta zo speleologickej skupiny Jána Majku a Judita Kontárová z Galantskej knižnice.

V Mestskom múzeu v Seredi si do konca februára 2016 návštevníci mohli pozrieť originály dokumentov viažucich sa k životu a práci tohto významného rodáka z Dolnej Stredy, originálne dobové predmety, nástroje a náradie používané v jaskyniarstve a to aj samotným Jánom Majkom. Okrem toho múzeum v januári a februári

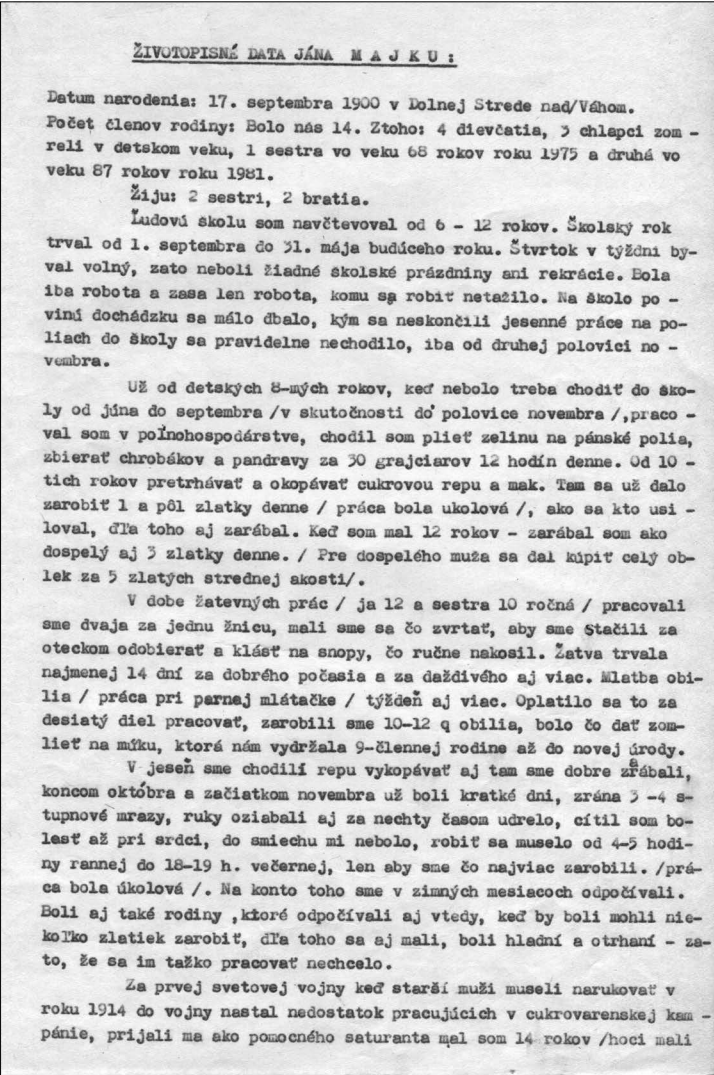

Vernisáž výstavy v Mestskom múzeu v Seredi

2016 uvedie cyklus prednášok o speleológii. Sú určené nielen pre školy, ale aj pre širokú verejnosť.

Výstava bude sprístupnená v lete 2016 aj návštevníkom Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši.

Eva Greschová

Archivári v múzeu – XIX. archívne dni v Slovenskej republike

Archívne dni organizuje každý rok Spoločnosť slovenských archivárov v spolupráci vždy s iným archívom. Organizátorom tohtoročných archívnych dní bol špecializovaný Archív Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva. Prvýkrát sa účastníci podujatia nestretli na archívnej, prípadne akademickej pôde, ale v priestoroch bývalého jezuitského kláštora v sídle Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva.

Účastníci podujatia pred Kostolom sv. Petra z Alkantary v Okoličnom. Foto: Archív SMOPaJ

Devätnásť Archívne dni v Slovenskej republike, určené prednostne pre odbornú archívnu komunitu, sa uskutočnili pod záštitou Ministerstva životného prostredia SR v Slovenskom múzeu ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši v dňoch 19. – 21. mája 2015. Tohtoročné odborné medzinárodné sympóziu bolo venované témam Digitalizácia archívneho kultúrneho dedičstva a 25. výročie založenia Spoločnosti slovenských archivárov. Hlavnými partnermi bol Archív SMOPaJ, Spoločnosť slovenských archivárov, ďalšími partnermi boli Sekcia archívnictva a pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti – Historický ústav Slovenskej akadémie vied v Bratislave, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky – odbor archívov a registratúr, Mesto Liptovský Mikuláš a Mesto Liptovský Hrádok.

Riaditeľka múzea doc. RNDr. Danko Šubová, CSc. privítala na úvod v zrekonštruovaných priestoroch múzea významných hostí a domácich a zahraničných účastníkov podujatia. V rámci slávnostného otvorenia sympózia úvodné príhovory predniesli Mgr. Mária Grófová - predsedníčka Spoločnosti slovenských archivárov, Mgr. Mária Mrížová, PhD. - riaditeľka Odboru archívov a registratúr MV SR, Ing. Ján Blcháč, PhD. - primátor Mesta Liptovský Mikuláš, Mgr. Branislav Tréger, PhD. - primátor Mesta Liptovský Hrádok a Ing. Pavel Vrbičan - generálny riaditeľ a konateľ firmy Deltech, a. s. Liptovský Mikuláš ako zástupca hlavného partnera podujatia.

V prvý deň rokovania privítal primátor mesta Ing. Ján Blcháč, PhD. v priestoroch Mestského úradu Liptovský Mikuláš zahraničných hostí z Českej republiky, Maďarska, Poľska a Rakúska a zástupcov výboru Spoločnosti slovenských archivárov a pracovníčky Archívu SMOPaJ. Na sympóziu bolo v šiestich blokoch rokovania celkovo prednesených štrnásť odborných referátov. V prvom bloku rokovania odznel spoločný príspevok pracovníčok Archívu SMOPaJ Mgr. Evy Greschovej a Evy Bartošovej a Aleny Kulíkovej z firmy Microform s.r.o. a Mgr. Krasimíra Damianova z firmy BachSystems s.r.o., v ktorom boli prezentované ciele a výsledky projektu „Digitalizácia fondov a technická podpora informatizácie v oblasti ochrany prírody“. Tento rokovací deň bol ukončený prehliadkou historických pamiatok mesta Liptovský Mikuláš a prehliadkou zrekonštruovanej budovy múzea.

Druhý deň rokovania odznel okrem referátov zameraných na problematiku digitalizácie aj príspevok venovaný 25. výročiu založenia Spoločnosti slovenských archivárov. V popoludňajších hodinách sa zúčastnili archivári pod dohľadom odborných pracovníkov múzea exkurzií na archeologické nálezisko Rohačka v Iľanovskej doline, do Múzea pri rímsko-katolíckom kostole L. Mattyasovszkého v Okoličnom (mestská časť Liptovský Mikuláš) a do Demänovskej jaskyne Slobody v Demänovskej doline.

Príjemným záverom dňa bol spoločenský večer v reštaurácii Reduta. Súčasťou oficiálnej časti programu bolo aj odovzdávanie pamätných plakiet za zásluhy a rozvoj spoločnosti. Prevezali ho predstavitelia zahraničných archívnych spoločností a ako jediný slovenský archív bol ocenený náš Archív SMOPaJ.

Odborné sympóziu XIX. Archívne dni v Slovenskej republike bolo oficiálne ukončené dňa 21. mája 2015, celkovo na ňom zúčastnilo 138 archivárov zo Slovenskej republiky, Českej republiky, Poľska, Maďarska a Rakúska.

Samotní pracovníci Archívu SMOPaJ by neboli schopní pripraviť také náročné podujatie, nebyť podpory vedenia múzea, mnohých partnerov a milých kolegov, ktorí nám pomáhali pri prípravách aj počas celého podujatia. Ďakujeme Vám!

Eva Bartošová, Eva Greschová

Festival múzeí Slovenska 2015

Tohtoročný Festival múzeí sa konal v dňoch 22. – 23. júna 2015. Počas týchto dní sa múzejníci z celého Slovenska stretli v Starej Ľubovni, v krásnom prostredí Ľubovnianskeho hradu a jeho blízkeho okolia. Svoju činnosť prezentovali formou rôznych propagačných materiálov, vzájomných rozhovorov, vymieňaním si skúseností, postrehov a nápadov v skanzene v podhradí, kde bol vytvorený priestor pre stánky jednotlivých múzeí.

Súčasťou programu boli odborné prednášky venované problematike sprístupňovania múzeí pre zdravotne hendikepovaných návštevníkov. Aktivity Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v tejto oblasti predstavila Eva Mauritzová, múzejný pedagóg pre marginalizované skupiny. Powerpointová prezentácia bola zameraná na problematiku zdravotne znevýhodnených osôb z hľadiska sprostredkovania prezentačných aktivít múzea predovšetkým

zrakovo znevýhodneným návštevníkom. V danej oblasti máme rozvinutú dlhoročnú spoluprácu s Úniou nevidiacich a slabozrakých Slovenska – Krajské stredisko v Žiline, Slovenskou knižnicou Mateja Hrebendu pre nevidiacich v Levoči a Spojenou školou internátnou pre slabozrakých a nevidiacich v Levoči. Boli priblížené všeobecné zásady práce s nevidiacimi a slabozrakými pri prezentácii výstav, prednášok a expozícií formou špecifického prístupu a podpory využívania kompenzačných zmyslov a tiež konkrétne aktivity, ktoré pre danú cieľovú skupinu pripravujeme už od roku 2003. Sú to výstavy cyklu *Fragmenty z prírody*, v rámci ktorých každoročne predstavujeme rôzne témy z oblasti živej i neživej prírody v súlade so zameraním múzea. Výstavy sú doplnené popismi v Braillovom písme a zväčšenej čiernotlačí a tiež podrobným opisným výkladom. Vystavované zbierkové predmety sú vyberané tak, aby boli dostupné hmatovému vnímaniu ako jednému z primárnych receptorov poznávania zrakovo znevýhodnených návštevníkov. V posledných rokoch tieto výstavy prezentujeme spolu s prednáškami aj priamo v už spomínaných zariadeniach v Levoči. Okrem uvedenej cieľovej skupiny prezentácia predstavila prácu s mentálne hendikepovanými návštevníkmi, od roku 2003 realizovanú formou cyklu výstav *Príroda našimi očami*, na ktorej ponúkame deťom, mládeži i dospelým s rôznym druhom a stupňom mentálneho postihnutia možnosť prezentovať výtvarné práce s prírodnými motívami. Do uvedenej oblasti patrí aj práca so špeciálnymi školami, ktoré navštevujú prevažne rómske deti. Boli spomenuté jej špecifiká a možnosti konkrétnych aktivít v našich podmienkach. Sú to hlavne workshopy zamerané na rôzne významné dni životného prostredia. Záver prezentácie patril našim plánom, ako budú v rámci danej činnosti využívané pripravované expozície múzea vrátane špeciálnych vzdelávacích programov v súlade so špecifickými potrebami uvedených cieľových skupín.

Ľubovniansky festival pokračoval prehliadkou hradu a skanzenu a exkurziami počas nasledujúceho dňa. Určite môžeme povedať, že svojou atmosférou, bohatým programom a priestorom pre rozvíjanie vzájomných kontaktov v oblasti spolupráce medzi slovenskými múzeami úspešne pokračoval v dlhoročnej tradícii týchto zaujímavých a podnetných stretnutí.

Eva Mauritzová

Projekty

Nová tvár múzea – projekt rekonštrukcie múzea ukončený

Koncom roka 2015 sa uskutočnilo slávnostné otvorenie expozícií múzea za účasti významných hostí a osobností z radov štátnych orgánov, mesta Liptovský Mikuláš, celej múzejnej obce i samotných realizátorov. Podujatie bolo nielen vyvrcholením niekoľkoročných snáh o obnovu múzea a revitalizáciu expozícií, ale aj pripomienkou toho, ako sa postupne rodila myšlienka doviest' múzeum do 21. storočia.

Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva sídli v budove bývalého kláštora z druhej polovice 18. storočia. Hoci budova bola počas svojej existencie niekoľkokrát upravovaná, nutne potrebovala renovovať technický stav. Stavebné práce na vylepšenie technického i estetického vzhľadu budovy prebiehali v rokoch 2011 – 2014. Zahŕňali nielen stavebné práce na exteriéri a interiéri a jeho vybavenie, ale aj celý príľahlý areál budovy, ktorý v súčasnosti slúži ako náučný chodník pre environmentálnu výchovu s ukážkami biotopov a informačnými panelmi, aj ako veľmi príjemná relaxačná zóna supľujúca upravený mestský park. Zmyslom celej prestavby a obnovy bola záchrana budovy zapísanej do kultúrneho dedičstva ako národná kultúrna pamiatka a zároveň vybudovanie kvalitných prezentačných priestorov. Tieto sú sústredené do historickej budovy, budova múzea na Ul. 1. mája sa stala miestom pre odborné pracoviská a depo- zitárne priestory. K pôvodnej historickej budove bol dostavaný nový vstupný areál, aby umožnil vybudovanie bezbariérových vstupov, upravený aj z dôvodu zväčšenia plochy recepcie a vstupných prevádzkových priestorov. V úvode návštevníka víta nový pult recepcie, na ktorý nadväzuje od- dychová zóna pre návštevníka a priestory šatne a verejnej knižnice. Pred nimi je umiestnená historická časť expozície, ktorá pomocou multimediálnych prvkov informuje návštevní- ka o histórii múzea, historickej budovy a o premenách múzea v čase. Na prízemí sú situované aj ďalšie prezentačné pries- tory, predovšetkým výstavná sieň pre príležitostné a dočas-

Prestrihávanie pásky pri otvorení revitalizovaných expozícií. Foto: Ľ. Zachar

Recepcia múzea. Foto: M. Oravec

malého speleo klubu. Pôvodným schodišťom sa návštevník dostane na poschodie historickej budovy, kde začína ďalšia expozícia s názvom *Chránená príroda Slovenska*. Ide opäť o otvorený jednoliaty celok, kde jednotlivé expozičné celky logicky nadväzujú na seba a poskytujú informácie o geo a biodiverzite života a ich ochrane. Táto časť začína pôsobivou projekciou zobrazujúcou vznik vesmíru a planét, pokračuje mineralogickou, botanickou a zoologickou časťou, ktorá napokon ústi do odborného celku venovanému histórii ochrany prírody na území Slovenska a podstate života, ktorú chránime, DNA a informáciách o genetickom kóde a základoch biodiverzity. Ďalšia časť predstavuje chránené územia,

Časť expozície Kras a jaskyne Slovenska. Foto: M. Oravec

mali a majú vplyv na krajinu a okolitú prírodu: lesníctvo a drevárstvo, poľnohospodárstvo osobitne v marginálnych oblastiach, včelárstvo, rybárstvo a poľovníctvo. Sú to všetko činnosti človeka, ktoré sú nevyhnutné aj z pohľadu ekonomiky a zároveň môžu byť pre človeka zaujímavými koníčkami. Na druhej strane expozície sa oboznámime s voľno časovými aktivitami človeka v prírode, ktoré mu pomáhali, pomáhajú a aj budú musieť pomáhať regenerovať jeho fyzické a psychické sily, napr. turistika a horolezectvo, lyžovanie a skialpinizmus. Ukončenie tejto časti expozície návštevníkovi priblíži dopad človeka na klímu našej planéty a aj na záchranné aktivity človeka v horách. Časť podkrovia so zachovanými pôvodnými drevenými trámami ponúka návštevníkovi aj relaxačnú zónu s možnosťou ďalších projekcií, interaktívnych hier, prípadne pasívneho oddychu, pretože prehliadka všetkých prezentačných priestorov s celým informačným obsahom expozícií je nielen časovo, ale aj fyzicky dosť náročná. Ak má návštevník dostatok síl, poslednou prezentačnou časťou môže byť výstup na vyhladkovú rozhľadňu. Táto ponúka možnosť prezrieť si dominanty mesta Liptovský Mikuláš, niektoré z nich majú priamy vzťah s históriou múzea, aj panorámu kopcov, ktoré patria do dvoch najvýznamnejších

Rainerova chata. Foto: M. Oravec

né výstavy a tzv. polyfunkčná miestnosť. Z jej názvu vyplýva mnohoraké využitie miestnosti, od organizovania konferencií, workshopov, až po prácu s návštevníkom v oblasti environmentálnej výchovy. Obnova budovy umožnila prevádzkovať aj priestory dovtedy nevyužívané, prípadne nesprevádzkované. V upravených suterénnych priestoroch bola vybudovaná a zrevitalizovaná expozícia *Kras a jaskyne Slovenska*. Pôvodne pivničné priestory s priznanými klenutými stropmi vhodne navodzujú pocit podzemia. Priestory tejto expozície sú síce limitované úzkymi priechodmi a klenutými stropmi, ale poskytujú ucelený pohľad na problematiku jaskyniarstva od vzniku krasovej krajiny cez jaskynnú výplň, život v jaskyni, speleoarcheológiu, až po prvé speleologické úspechy a prácu jaskyniarov. Expozícia je jednoliata, obohatená mnohými multimediálnymi prvkami ako sú animované a dokumentárne filmy, zvuky a poskytuje niekoľko oddychových zón vrátane

chránené druhy európskeho významu a približuje legislatívu o ochrane prírody. V nadväzujúcej časti *životné prostredie* sa návštevník môže zamyslieť nad tým, čo sa môže stať, ak zmeníme svoj prístup k životnému prostrediu a s malou pravdepodobnosťou sa ocitneme na spätnej ceste k vzniku života na Zemi. Celá expozičná časť je popretkávaná interaktívnymi prvkami, diorámami, projekciami, animovanými filmami a zvukmi, ktoré názorne vysvetľujú jednotlivé procesy v prírode, približujú poznanie o prírode, prípadne umocňujú zážitok pre návštevníka. V historickej budove sa sprevádzkovalo aj dovtedy nevyužívané podkrovie. Vybudovalo sa prístupové schodisko, pričom jeho časť sa využila na prezentáciu baničtva v horských oblastiach. Táto expozičná časť s názvom *Človek, hory, NATURA 2000* je venovaná problematike trvalej udržateľnosti. Návštevník sa oboznámi s jednotlivými hospodárskymi aj voľno časovými aktivitami človeka, ktoré

hospodárskymi aj voľno časovými aktivitami človeka, ktoré mali a majú vplyv na krajinu a okolitú prírodu: lesníctvo a drevárstvo, poľnohospodárstvo osobitne v marginálnych oblastiach, včelárstvo, rybárstvo a poľovníctvo. Sú to všetko činnosti človeka, ktoré sú nevyhnutné aj z pohľadu ekonomiky a zároveň môžu byť pre človeka zaujímavými koníčkami. Na druhej strane expozície sa oboznámime s voľno časovými aktivitami človeka v prírode, ktoré mu pomáhali, pomáhajú a aj budú musieť pomáhať regenerovať jeho fyzické a psychické sily, napr. turistika a horolezectvo, lyžovanie a skialpinizmus. Ukončenie tejto časti expozície návštevníkovi priblíži dopad človeka na klímu našej planéty a aj na záchranné aktivity človeka v horách. Časť podkrovia so zachovanými pôvodnými drevenými trámami ponúka návštevníkovi aj relaxačnú zónu s možnosťou ďalších projekcií, interaktívnych hier, prípadne pasívneho oddychu, pretože prehliadka všetkých prezentačných priestorov s celým informačným obsahom expozícií je nielen časovo, ale aj fyzicky dosť náročná. Ak má návštevník dostatok síl, poslednou prezentačnou časťou môže byť výstup na vyhladkovú rozhľadňu. Táto ponúka možnosť prezrieť si dominanty mesta Liptovský Mikuláš, niektoré z nich majú priamy vzťah s históriou múzea, aj panorámu kopcov, ktoré patria do dvoch najvýznamnejších chránených území Slovenska TANAP-u a NAPANT-u.

Revitalizované expozície múzea, ktoré sú sprístupnené verejnosti od 4. januára 2016, sa stali lákadlom pre mnohých návštevníkov a turistov Liptova. Teší nás nepretržitý záujem verejnosti vzhľadom na novátorsky pojaté expozície i záujem škôl, ktoré kladne vnímajú prezentované témy, moderný spôsob ich prezentácie, ako aj ich náučnú stránku využiteľnú vo výchovno-vzdelávacom procese. Kladné ohlasy všetkých cieľových skupín návštevníkov nás utvrdzujú v názore, že sa podarila dobrá vec a naše múzeum sme dokázali pripraviť pre 21. storočie. Na záver by sme radi zdôraznili, že nová tvár historickej budovy aj s expozíciami sa podarila realizovať z finančných zdrojov Európskej únie a štátneho rozpočtu SR za podpory Ministerstva životného prostredia SR.

Iveta Korenková

Iné aktivity

Rok 2015 v našej Hubárskej a bylinkárskej poradni

Celú zimu sa už nevieme dočkať a potom, keď to naozaj príde, neveríme vlastným očiam. Takto to bolo aj s prvými hubami: pomaly mesiac sme už všetci nedočkavo pozerali nahubácke stránky na internete, všade dookola a hlavne v teplejších oblastiach okolo nás už bola smrčková sezóna v plnom prúde a len na Liptove stále nič. Zaujímavé... robili sme si starosti či sme ich už náhodou neprepásli, ale nakoniec to prišlo! 12. mája sa objavili v Žiarskej doline prvé ušiaky obrovské, ale aby sme to nemali príliš jednoduché, začali rásť aj ušiaky obyčajné, ktoré sú nanešťastie dosť podobné, avšak jedovaté. Jeden taký väčší nález jedovatých dvojníkov ušiaka sme mali aj v poradni a pán odchádzal veľmi sklamaný, keď sa dozvedel, že celý zber môže vyhodiť. O pár dní neskôr sa objavili aj prvé smrčky, kde zámena s iným nebezpečným druhom nehrozí a môžeme ich zbierať bez obáv, a tiež takmer súčasne sa ukázali aj májovky. To už v mnohých domácnostiach hubárov rozvonali polievky či iné špeciality. Koncom mája – presnejšie 31. sa už objavili prvé hříby zrnitohlúbikové – modráky, ktoré sú niektorými hubármi veľmi obľúbené, lebo nebývajú tak často červivé ako biele hříby, ale niektorí modráky neobľubujú, pretože im prekáža, že farbia pokrm dotmava. Začiatok júna sa niesol celý v znamení hříbov zrnitohlúbikových, ich úroda nebola síce veľká, ale stále sa dalo ich zopár nájsť. Medzitým nebol žiadny dážďik, začalo byť veľmi sucho a aj modráky sa začali vytrácať z lesa. Neostávalo nám nič iné, ako sa preorientovať na bylinky, zbierali sme síce už od jari postupne druhy tak ako rozkvitali, ale začínajúce leto a následne aj prázdniny im priali a bylinkári mali viac dôvodov na radosť ako hubári. Nosili nám všemožné druhy viac či menej známe – veď predsa naša príroda je nekonečne pestrá a oplýva obrovským druhovým bohatstvom. Ale aj v ríši rastlín treba byť opatrný, lebo aj tam sa vyskytujú druhy nebezpečné pre človeka a preto je veľmi dôležité v prípade akýchkoľvek pochybností sa prísť poradiť a prekonzultovať svoje zbery.

Leto bolo v znamení suchého a horúceho počasia a to, ako vieme, nepraje hubám, ktoré obľubujú oveľa viac vlhky a ani teploty by nemali presahovať optimum. Prvé hříby sa objavili až koncom júla. Dokonca v televíznej relácii, ktorú sme natáčali 10. augusta, sme sa s redaktorkou rozprávali o tom, ako a prečo nerastú a či vôbec ešte budú rásť. Hříby sa objavili až v septembri a potom sme ich zbierali až do konca októbra a na niektorých miestach ešte aj v novembri. A bolo ich veru dosť a rôznych druhov počnúc hříbmi cez plávky, bedle, masliaky a končiac obrovskými trsmi podpňoviek. Konečne sme si všetci prišli na svoje a mohli prispieť aj do komory nejakými zásobami na zimu, aby sme nemuseli variť vianočnú kapustnicu bez sušených húb. Počas tejto jesennej sezóny sme si teda mohli pochutiť aj na vyprážených bedľových rezňoch, na pečených plávkach a rýdzikoch či na guláši z podpňoviek – vďaka za to! Aj návštevníci našej poradne boli spokojní, keď nosili na odobrenie rôzne druhy a boli spokojní s úlovkami.

Rozprávali sme sa s návštevníkmi poradne aj o tom, že každý z nás sa už stretol s hubami, z prítomnosti ktorých nebol nadšený. Huby totiž bývajú pôvodcami najrôznejších ochorení a to nielen rastlín, ale aj živočíchov a často aj ľudí. Dokážu potrápiť v podobe mykóz – plesňového ochorenia kože, vlasov, nechtov, ale aj celého organizmu. Pôvodcami sú hlavne hyfomycéty, kvasinky a pravé plesne. Existuje dokonca celé vedecké odvetvie, ktoré báda nad možnosťami ochrany rastlín – fytopatológia – pred hubovými parazitmi, ktoré napádajú rovnako pestované plodiny a kvety, ako aj dreviny okrasné, ovocné a lesné. Značné zákerné škody páchajú nepatrné sneti a hrdze parazitujúce na obilninách, ďalej pleseň zemiaková či rakovina zemiaka. A aj drevomor – *Serpula lacrymans* – pozná z vlastnej skúsenosti veľa majiteľov chát či chalúp, kde drevomor dokáže dokonale narušiť všetky drevené konštrukcie. Huby v mnohých podobách sú zákerné aj pre alergikov. Alergická reakcia môže nastať po vdýchnutí a požití alergénu, alebo aj pri kontakte s kožou. Alergie dýchacích ciest vyvoláva vdychovanie spór ale i iných častí húb, ktoré sa dostanú do ovzdušia. Potravinové alergény húb sa od alergénov spór líšia. Po konzumácii húb, hlavne hříbov, sa objavili alergie veľmi mierne, ale aj veľmi závažné. Tzv. orálny alergický syndróm sa objaví okamžite po konzumácii huby a prejaví sa opuchom pier, svrbením v ústach, zvracaním alebo hnačkami. Jeho priebeh ale neohrozuje život človeka. Už veľmi dlho človek pozná úžasných, aj keď na prvý pohľad mikroskopických hubových pomocníkov. Skromné kvasinky sú nepostrádateľné pre mnohé potravinárske technológie – pekárstvo, mliekarenský priemysel, pivovarníctvo, vinárstvo. Veľa druhov húb človek využíva aj vo farmaceutickom alebo chemickom priemysle.

Hubárska poradňa. Foto: M. Vecko

Z toho všetkého vyplýva, že pravý hubár nemá vlastne hluché obdobie, stále sa má čím zaoberať, niekedy chodí do lesa s košíkom, niekedy si pripravuje náradie – strúha palicu, brúsi nožík a pripravuje sitá na sušenie, niekedy si študuje zaujímavosti z ríše húb a niekedy si triedi svoje fotografické úlovky vo fotoarchíve, stretáva sa s rovnako „postihnutými“ kolegami a debatuje o všetkých témach súvisiacich s hubami a už sa nevie dočkať, kedy sa otvorí nová sezóna a bude môcť realizovať svoje hubárske sny naživo v prírode.

Napriek všetkým obmedzeniam, ktoré nám pripravilo počasie, sme sa v hubárskej poradni stretli 22 krát, v bylinkárskej 2 krát nielen v pondelky, ako bolo na plagátku, ale aj v pracovných dňoch v termíne od 12. 5. do 26. 10. 2015, do hubárskej poradne prišlo spolu 65 záujemcov o určenie alebo konzultáciu, do bylinkárskej 19 záujemcov, v hubárskej poradni bolo spolu určených 134 položiek a v bylinkárskej 14 položiek.

Bodaj by sezóna v nasledujúcom roku 2016 bola prinajmenšom taká úspešná a záujem verejnosti bol ešte vyšší, radi všetkým poradíme a pomôžeme s určovaním. Hubám zdar!

Kristína Urbanová

10. rokov špecializovaného archívu SMOPaJ

V historickej budove múzea sa 25. novembra 2015 uskutočnil seminár 10 rokov Archívu SMOPaJ. Na podujatí sa okrem pracovníkov MV SR, odboru archívov a registratúr, PhDr. Júlie Ragačovej¹, kolegov zo Štátneho archívu v Žiline, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš a z Archívu Matice slovenskej zúčastnili aj pracovníci Štátnej ochrany prírody SR. Medzi pozvanými hosťami boli aj zástupcovia firiem, s ktorými archív úzko spolupracoval pri riešení projektu Digitalizácia fondov a technická podpora informatizácie v oblasti ochrany prírody.

Pohľad na účastníkov podujatia. Foto: Archív SMOPaJ

Vedúca ÚAaK pri prednáške.. Foto: Archív SMOPaJ

V rámci seminára odznali v prvom bloku referáty Norberta Praženku: Prierez činnosti Metodologickej komisie odboru archívov a registratúr Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (MV SR, Odbor archívov a registratúr), Ľubomíra Michalku: Archív Liptovskej stolice (Štátny archív v Žiline, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš) a Petra Vítka: Organizované archívnictvo v okrese Liptovský Mikuláš (Štátny archív v Žiline, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš).

V druhom bloku prednášok priblížili pracovníci archívu činnosť Archívu SMOPaJ od jeho založenia až dodnes. Vedúca archívu Eva Greschová informovala vo svojej časti prezentácie o významných medzníkoch archívu počas jeho existencie. Archív SMOPaJ bol zriadený 1. júla 2005 a bol zaradený do siete 24 špecializovaných archívov. Akvizičnú činnosť vykonáva prostredníctvom Archívnej rady Archívu SMOPaJ, vďaka ktorej získal viaceré osobné fondy, technické denníky členov Slovenskej speleologickej spoločnosti, bakalárske a diplomové práce, negatívy, diapozitívy, fotografie... Pomerne veľkým úspechom bola delimitácia archívneho fondu Družstvo demänovských jaskýň zo Štátneho archívu v Bytči (7,8 b. m.), ktorého menšia časť (2,2 b. m.) bola v správe nášho archívu. V roku 2011 bol do osobitného depotu v priestoroch archívu umiestnený Archív Štátnej ochrany prírody SR. Významnou mierou k celkovému pozdvihnutiu archívu prispel projekt „Digitalizácia fondov a technická podpora informatizácie v oblasti ochrany prírody“. Jedným z cieľov projektu bola aj digitalizácia takmer 700 000 ks archívnych dokumentov a tvorba webovej stránky Archívu SMOPaJ. V roku 2015 zorganizoval XIX. archívne dni v SR na tému Digitalizácia archívneho kultúrneho dedičstva a 25. výročie založenia Spoločnosti slovenských archivárov. Na konferencii sa zúčastnilo 138 domácich a zahraničných

hostí. V tom istom roku archív prvýkrát zorganizoval Deň otvorených dverí s 368 návštevníkmi.

Pracovníčka archívu Iveta Chomová predstavila významnú archívnu zbierku Zbierka podzemných krasových javov, pracovník oddelenia ochrany prírody Leonard Ambróz predstavil databázu listín Štátneho zoznamu osobitne chránených častí prírody a krajiny SR. Na záver druhého bloku prezentovala Eva Bartošová rozsiahlu Zbierku fotodokumentácie.

V rámci diskusie riaditeľka múzea a vedúca archívu osobne poďakovali spolupracovníkom, ktorí sa významnou mierou zaslúžili o zriadenie archívu a jeho metodické usmerňovanie, ako aj zástupcom firiem, s ktorými archív úzko spolupracuje.

Eva Greschová, Eva Bartošová

XXI. stretnutie seniorov štátnej ochrany prírody Slovenska

XX. stretnutie seniorov štátnej ochrany prírody Slovenska sa konalo v o Filakove, v priestoroch Strednej odbornej školy, v dňoch 1. – 2. októbra 2015. Účastníkov stretnutia privítala riaditeľka múzea doc. RNDr. Danka Šubová, CSc. Stretnutie bolo venované doc. Dr. Ing. Deziderovi Magicovi a jeho prínosu pre ochranu prírody. Svoje poznatky o ňom a osobné zážitky s ním počas výskumov v Cerovej vrchovine predstavila RNDr. Katarína Gaálová.

Imatrikulačný prehľad odznel v podaní Ing. Júliusa Burkovského. Po tradičnej spoločnej fotografii počas krátkej prestávky pokračovala oficiálna časť programu pokračovala prezentáciou Ing. Evy Belanovej, riaditeľky Správy CHKO Cerová vrchovina o prírodných krásach tohto územia.

Druhý deň seniori absolvovali exkurziu po NCH Filakovský hradný vrch, ktorého súčasťou bola aj prehliadka hradu a návštevu NPR Šomoška (morfológicky výrazný kopec s odkryvom šesťbokej stĺpovitej odlučnosti čadiča zvaného „Kamenný vodopád“ a so zručnosťou stredovekého hradu).

Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva na podujatí reprezentovali doc. RNDr. Danka Šubová, CSc., Valentín Jančí, Ľubomír Zachar a Ing. Janka Padyšáková.

Na stretnutí sa zúčastnilo 43 bývalých a súčasných pracovníkov štátnej ochrany prírody Slovenska.

Účastníci stretnutia. Foto: V. Stockmann

Ing. Janka Padyšáková

Deň otvorených dverí v Archíve SMOPaJ

Myšlienka Dňa otvorených dverí sa zrodila v slovenských archívoch už pred niekoľkými rokmi. Časom sa stalo samozrejmosťou, že nielen štátne, ale aj špecializované archívy pravidelne otvárajú nielen svoje pracoviská, ale aj depoty a sprístupňujú záujemcom svoje najvzácnejšie archívne dokumenty s možnosťou nahliadnutia na miesta, kde sa bežne človek nedostane. V našom archíve sme takéto podujatie pripravili 24. novembra 2015. Pri príležitosti Dňa otvorených dverí sme oslovili materské, základné aj stredné školy a prostredníctvom plagátov aj širokú verejnosť a médiá.

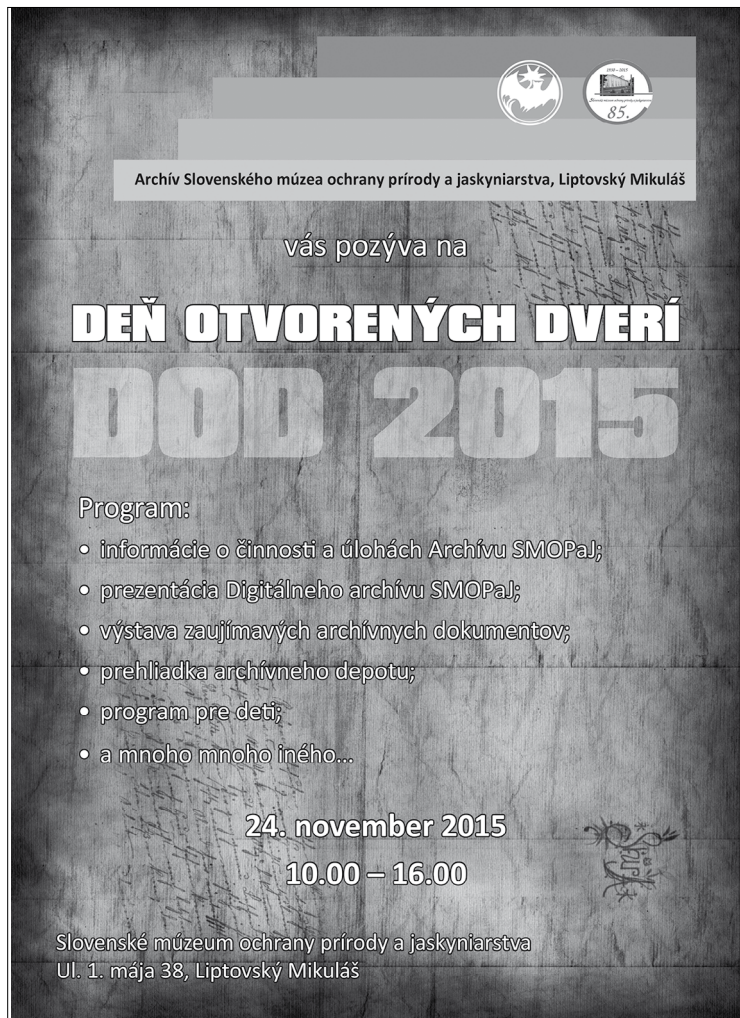
Pre návštevníkov bola vo vstupných priestoroch múzea na Ul. 1. mája inštalovaná výstava pozostávajúca zo všetkých druhov archívnych dokumentov, ktoré sa nachádzajú v našom archíve. Na štyroch stanovištiach bol pripravený bohatý program pre deti (hry, kvízy, pexeso, puzzle, písanie na mechanickom písacom stroji...), po splnení povinných úloh a získaní potrebného počtu odtlačkov pečiatok čakali na všetky deti drobné, zaujímavé darčeky.

Malí aj veľkí návštevníci sa oboznámili s náročnou prácou archivárov. Priblížili sme im akvizičnú činnosť, triedenie archívnych dokumentov, ich usporadúvanie, evidenciu až spracovanie v informačnom systéme BACH ProArchív, aplikácie Inventáre a Fotoarchív. Nezabudli sme im pripomenúť potrebu správneho uloženia a zabezpečenia vhodných klimatických podmienok pre dlhodobú ochranu archiválií. Spôsob elektronického spracovania jednotlivých fondov a zbierok si mohli prezrieť prostredníctvom spomínaných počítačových aplikácií a zároveň sme im priblížili aj novú internetovú stránku nášho archívu.

O podujatie bol veľký záujem, zúčastnilo sa na ňom 268 návštevníkov. Deň otvorených dverí v Archíve SMOPaJ plánujeme organizovať pravidelne v dvojročných intervaloch.

Srdečne Vás pozývame na Deň otvorených dverí 2017!

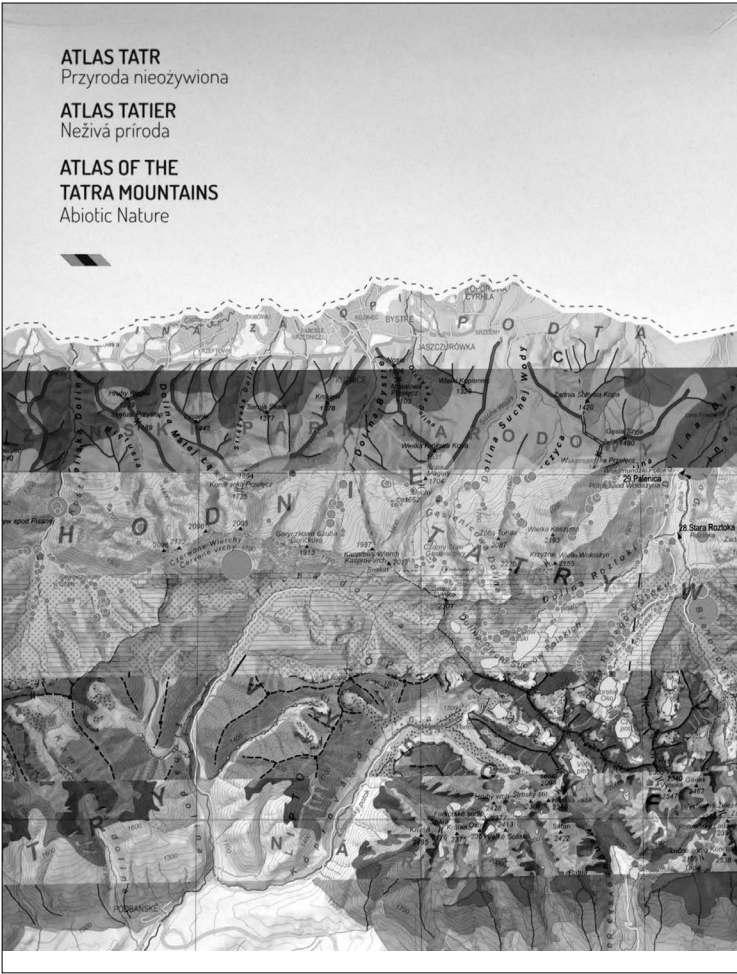
Eva Greschová, Eva Bartošová

¹ PhDr. Júlia Ragačová v rokoch 2004 – 2005 pracovala na MV SR, odbor archívov a registratúr a významnou mierou sa zaslúžila o zriadenie Archívu SMOPaJ, v súčasnosti pracuje v štátnom archíve Trnava

ATLAS TATR Przyroda nieożywiona – ATLAS TATIER Neživá příroda – ATLAS OF THE TATRA MOUNTAINS Abiotic Nature

ISBN 978-83-61788-91-1

Atlas vznikol ako kolektívne dielo 130 poľských a slovenských odborníkov pod vedením K. Dąbrowskiej a M. Guzika. Na jeho koncipovaní sa podieľali zamestnanci z Poľskej spoločnosti priateľov vied o Zemi, zo Správy TANAP-u a Štátnych lesov TANAP-u.

Atlas má v kartónovom obale o rozmeroch 35 × 44 × 3 cm vložených 28 samostatne vyberateľných mapových listov, ktoré majú po rozložení 68 × 43 cm. Na kriedovom papieri je 82 máp v rôznych mierkach, 168 ilustrácií (fotografie, grafy, diagramy, tabuľky), s výstižnými textami v poľskom, slovenskom a anglickom jazyku. Súčasťou atlasu je brožúra vo formáte A5 so sprievodným textom k nasledovným kapitolám. Je rozdelený na sedem samostatných celkov.

I. Tatry ako fyzickogeografický región prezentujú na štyroch listoch fyzickogeografickú regionalizáciu Karpát a Tatier, podrobnú orografickú mapu hrebeňov Tatier a najvyššie vrcholy.

II. Klíma na siedmich listoch sú podrobné informácie o počte slnečných dní, žiarení, teplotách, atmosférických zrážkach, snehovej pokrývke, oblačnosti, vetre, typoch a extrémnych prejavoch počasia. Dendroklimatológia odhalila podľa letokruhov stromov informácie o klimatických podmienkach v minulosti.

III. Vodstvo na piatich listoch sú hydrologické pomery (údaje z vodomerných staníc sledovanie na 79 vodných tokoch), prietokový režim, termika vody, výskyt ľadových javov, doba trvania výskytu ľadu a

chemické zloženie vôd.

IV. Geologická stavba na dvoch listoch je geologická mapa 1 : 100 000 a rezy ilustrujú hĺbkovú geologickú stavbu a hlavné tektonické jednotky. Podzemné vody s voľnou hladinou a hlbokým obehom, výskyt prameňov, smery prúdenia podzemných vôd, geotermálne vody.

V. Reliéf na ôsmich listoch je geomorfologická mapa, sutinové prúdy, potenciálne lavínové dráhy, rozsah posledného zaľadnenia (55 ľadovcov, najväčší bol ľadovec Bielovodskej doliny s dĺžkou 13 km, šírkou 2,2 km a hrúbkou 400 m). Na mapovom liste V.7. časť 1. Jaskyne a krasové javy v mape 1 : 100 000 sú označené vchody do 77 poľských a 36 slovenských jaskýň, s dĺžkou viac ako 100 metrov a hĺbkou 50 metrov. V časti 2. sú v mierke 1 : 10 000 schémy a smery odvodňovania krasových masívov Kolového úplazu, Širokej a Červených vrchov. Údaje sa čerpali z internetovej databázy jaskýň Poľska, Národnej databázy jaskýň Slovenska vedenej SMOPaJ a z archívnych materiálov, ktoré poskytli členovia z jaskyniarskej skupiny Spišská Belá (Ľ. Plučinský a S. Pavlarčík).

VI. Pôdy na mapovom liste sú opísané a zaznačené všetky druhy pôd podľa klasifikačného systému Poľska a Slovenska.

VII. Typy prírodného prostredia sú rozdelené do troch priestorových usporiadaní: pásovitosti, ktorá súvisí so systémom tektonických celkov, stupňovitosti je podmienená nadmorskou výškou a morfológická sekvencia pre ktorú vedúcou vlastnosťou je relatívna výška.

Atlas Tatier – Neživá príroda je nezvyčajným mapovo-textovo-obrazovým dielom, ktoré je inšpiráciou na ďalšie výskumy pre odborníkov profesionálne spojených s touto rôznorodou tematikou, ale poskytuje veľa hodnotných informácií pre milovníkov Tatier aj pre širokú verejnosť.

Ivica Hlaváčová

Indický denník – Viera Lubošinská

ISBN 80-89155-07-3

„Pre každého jednotlivca, najmä pre cudzincov, existuje osobitná, vlastná India. V tomto diele je opísaná tá India, ktorú som vnímala ja a ktorú my milujeme. Všetko, o čom píšem, je obraz skutočnej Indie bez príkras a bez pátosu.“

Kniha ma prekvapila svojou ľahkosťou. Nielen tou váhovou – napriek 300-stranám vás nezaťažá, ale vďaka svojej ľahkosti obohatí. Cestopis pútavo zachytáva Indiu v rokoch 1938 – 1945, kedy manželia Lubošinskí pôsobili na dvore významného indického navába. Denník v podstate nie je denníkom, ale súhrnom chronologicky radených zápisov a osobných postrehov autorky. Dielo ovplyvnili dobové pomery, predovšetkým snaha Indov o získanie nezávislosti od Veľkej Británie. Preto sú mnohé mená významných osobností, vládcov i politikov, ako aj miesta kvôli bezpečnosti Lubošinských pozmenené. To je možno aj dôvodom historických nepresností, ktorých sa autorka občas dopúšťa. Jazykom originálu je ruština. Pravdepodobne v 1946 bol denník preložený do slovenčiny synom Vierinej sestry Anny, ktorej je denník venovaný. Viera a Marek Lubošinskí boli Rusi, členovia vyššej aristokracie a inteligencie, avšak, bolševická revolúcia ich prinútila v 1917 opustiť vlasť. Novú našli v Československu. Do Piešťan sa dostali na pozvanie riaditeľa kúpeľov Wintera. Ten poznal Vierinho otca (vplyvného ruského politika a poslanca prof. Herzensteina). Vďaka svojej šikovnosti a schopnostiam sa Marek vypracoval až na riaditeľa najluxusnejšieho hotela Thermia Palace. Počas zlatej éry (30. roky 20. storočia) zažívali Piešťany „inváziu indických kniežat“, ktoré tu prichádzali za oddychom. Takmer všetci boli ubytovaní v Thermii. Počas svojho pobytu dal naváb z Bhópálu Markovi veľmi lákavú ponuku práce. Na navábovom panovníckom dvore by viedol palácové hospodárstvo, vybudoval kuchyne a hotely podľa európskych štandardov a organizoval program pre hostí. Marek ponuku prijal.

Lubošinská mala dar opisovať prežitie s ľahkosťou a vtipom jej vlastným. Neraz sa pri čítaní knihy potmehútsky pousmejete. Zaujímavé sú Vierine detailné opisy stretu „civilizovanej“ Európy s „divokou“ Indiou, porovnávanie rozdielov v kultúre či vo zvykoch, obavy o navyknutie si na inú kultúru, iný spôsob života, na iné podnebie. Autorka sa nevyhýba ani porovnávaniu spôsobu života hinduistov, moslimov a kresťanov. Zábavné sú aj autorkine popisy dojmov z tunajšej fauny a flóry, ako aj popis chutí a vôní pre Európanku exotického indického sveta. Denník je prepletený množstvom umelecky ladených opisov, čo mu pridáva bonusovú hodnotu. Obsahuje vyše 310 jedinečných autentických fotografií. Napriek tomu, že sú čiernobiele, autentické opisy Viery vám navodia pocit, že tie farby vidíte, vône cítite a chute pestrofarebnej Indie si užívate naplno. Z Indie si manželia priniesli mnoho fotografií, exotických nástrojov, zbraní, odevov, kultových predmetov. Podstatnú časť svojej zbierky venovali Balneologickému múzeu v Piešťanoch, ktorá obsahuje aj také zaujímavosti, akými sú dreváky do kúpeľa v tvare ryby alebo rituálne meče s kosákovým ostrím.

Pevne verím, že pri čítaní tejto knihy sa do nej zahryznete s obdobnou chuťou ako do dobrého indického jedla. Dobrú chuť!

Miroslava Nekorancová

